

Училище за учители

School for Teachers

**Средно училище
„Йоан Екзарх Български“
Шумен**

„Yoan Ekzarh Balgarski“ Secondary School
city of Shumen
hg-shumen.com

Училище за учители

Уважаеми читатели,

Настоящата рубрика на научно списание „Професионално образование“ има амбициите да показва опита и добрите практики на водещи български училища – в България и по света.

Родните образователни институции не само обучават нашите деца на четмо и писмо, но имат и отговорната задача да ги изграждат като личности. Това не може да бъде направено без съвместните усилия на учители и родители, без здравата връзка между преподавател и ученик.

С дълбоко уважение към дейността на българския учител, Национално издателство „Аз-буки“ развива тази рубрика като поле за споделяне на опит, обмяна на идеи и добри практики. По този начин даваме възможност на преподаватели и училищни настоятелства да споделят информация за успехи, срещани проблеми и начини за тяхното решаване, които да се превърнат в безценен помощник за много техни колеги.

В настоящия брой представяме:

Средно училище
„Йоан Екзарх Български“ – Шумен
hg-shumen.com

*School for Teachers
Училище за учители*

УЧИЛИЩЕТО НА ГРАНИЦАТА МЕЖДУ ДВЕ КУЛТУРИ

Валентина Тодорова

СУ „Йоан Екзарх Български“ – Шумен

Резюме. Настоящата статия има за цел да представи образователни практики в училище, създадено през 2000 г. Символиката на първата година от новото хилядолетие предизвиква отговорност за изграждане на модерно училище с актуална за потребителите инфраструктура и изпреварващ времето си модел на обучение. Учителите осъзнават, че работят на границата на две култури – книжната и дигиталната, и организират своята работа, съобразявайки се с профила на съвременния ученик.

Ключови думи: модерно образование; дигитализация; граница; качество

Средно училище „Йоан Екзарх Български“ е създадено със заповед на министъра на образованието от 30.03.2000 г. като обединение на СОУ „Васил Друмев“ и Хуманитарна гимназия „Йоан Екзарх Български“. В първата година на новото хилядолетие учителите приемат предизвикателството да положат началото на едно истински модерно училище и с труда си да го легитимират в бъдещето. В двадесетгодишното си съществуване СУ „Йоан Екзарх Български“ се изиявява като училище, което работи с изпреварващи времето образователни модели.

Учителите на новосъздаденото училище скъсват с навиците на миналото да изграждат институция за себе си – за тези, които работят и които я управляват. За тях „наше училище“ означава „училище за нашите деца“. 16 години преди приемането на ЗПУО СУ „Йоан Екзарх Български“ поставя в центъра на своята работа детето. Още в началото учителите интуитивно и неосъзнато прилагат конструктивистки подход в образователните си дейности. Естественото човешко любопитство към света се трансформира в учене. У детето се възпитава стремеж за самоизграждане на престиж, като се провокират и разкриват индивидуалните качества и потайности. Целта е ученикът да бъде свободен, а детето – защитено; ученикът да води пълноценен живот, а детето да бъде щастливо в училище.

В първото десетилетие на XXI век училищата в България са „заразени“ от мания да се самоопределят като елитни. Според мнението на автора това става поради следните причини.

1. Не съществува дефиниция що е елитно училище, като възможните отговори гравитират около:

- а) училище с най-добрите учители професионалисти;
- б) училище само с много умни деца, които един ден ще „превземат“ света;
- в) училище, в което се обучават децата на елита;

2. Езикови гимназии, които в миналото покриват стопроцентово а) и б) и на принципа на случайността – в), са разкрити във всеки областен град.

3. Появяват се нови елити с друга ценностна система.

СУ „Йоан Екзарх Български“ не изразява такива претенции. Но е възможен паралелът с елитните болници. Те са такива, защото разполагат с модерна апаратура, в тях работят висококвалифицирани специалисти със съвременни технологии и поради това могат да лекуват тежки случаи. Така и нашето училище защитава престижа си на масово училище. Тук всяко дете може да получи качествено образование. Учителите са амбициозни професионалисти, които осъзнават, че „днес се намираме на границата на две култури: книжната и дигиталната“ (Stoyanova, 2011), и с отговорност приемат комуникационните характеристики и навици на своите ученици. Модерната образователна инфраструктура в училището прави възможна промяната на парадигмата.

През 2016 г., когато влезе в сила ЗПУО, педагогическите специалисти от училището Диляна Михайлова и Красимира Стефанова – на длъжност педагогически съветник, и Марияна Михайлова, Лина Янбастиева-Петрова, Галина Стоева – на длъжност учител по английски език, разработиха „Мерки за повишаване качеството на образованието“. Тези мерки кореспондират с така наречения план за развитие, описан от Кен Робинсън и Лу Ароника в „Креативните училища“ (Robinson & Aronica, 2017), и са насочени към: опознаване профила на съвременния млад човек със специфичния му мироглед; съобразяване на поднесената в училище информация с проблемите, вълнуващи днешните младежи, и с начина, по който те виждат и възприемат света около себе си; с прилагане на проектно ориентирани подходи в образователния процес с цел придобиване на така необходимите в днешно време дигитални компетентности и социална интелигентност.

От първостепенно значение за повишаване качеството на образованието е *определянето на профила на съвременния млад човек*. В хода на ускореното технологично развитие и на социалните процеси, които настъпват след края на Втората световна война, различията между поколенията се увеличават рязко. Наблюдава се скъсяване на поколенческите вълни, които, за разлика от обичайните 20 – 25 сега се следват през 10-ина години. Така, още в първото десетилетие на XXI в., съжителстват в своеобразен сблъсък седем съществено различни поколения, класифицирани от австралийския социолог Марк Маккриндъл. В зависимост от компютърната грамотност и умението да боравят с информационни технологии, изследователят разделя поколенията на четири основни групи.

1. Чужди на дигиталното: хора над 70-годишна възраст. Това са поколенията на старейшините (родените преди 1925 г.) и строителите (1925 – 1946 г.), които са предшественици на технологиите. За тях интернет, онлайн игри, социални мрежи са изцяло чужди понятия.

2. Дигитални имигранти: това са представителите на поколението „бейби бум“, родени между 1946 и 1965 г., израснали без дигитални технологии. Част от тази група сполучливо се възползва от тях сега, друга ги приема неохотно.

3. Адаптиращи се към дигиталното: това са хората от поколението X, родени между 1963 и 1983 г. Вкусили са дигитални технологии още в юношеството. Част от тях с удоволствие ги използват, но често те ги превръщат в консуматор.

4. Дигитални туземци: те са от поколенията Y, Z и Алфа – младите, ненавършили 33 години. Според изследователя те живеят потопени в дигиталните технологии. Поколението X се явява междинно и е своеобразен мост между по-старите и по-младите, а поколенията Y (1983 – 2003 г.) и Z (след 2000 г.) се определят като ключ към революцията в комуникацията.¹⁾

Съвременните ученици, или т. нар. дигитални деца, виждат света по изцяло нов начин, за тях дигиталното е дори по-нормално, отколкото е реалното. Боравят предимно с латиница, чрез пиксели и търсачки, обичат всички „джаджи“ и технологични „играчки“ – те не обичат да четат и да ползват инструкции. Те са мултимодални – комуникират чрез ангажиране на различни канали. Естествено, избират да зададат въпрос на Google, пред това да попитат собствените си родители. Според някои изследователи, когато днешните Z-юноши достигнат зряла възраст, видео изображенията ще заместят печатното слово като основен носител на съобщения, тоест наличният „реален свят“ ще се възприема чисто сетивно, много повече чрез движещо се изображение, отколкото чрез писмени знаци и символи.

Всички тези радикални промени в начина на живот на поколенията очертават и сериозна необходимост от навременно приспособяване на образователната система и подходите на обучение към нуждите и особеностите на съвременния млад човек.

Следващ аспект, на който се обръща особено внимание в мерките, е *социализацията на съвременния млад човек в училище*. Няма как да пренебрегнем факта, искаме или не, че съвременното поколение расте в унисон с промените, като лесно и бързо се адаптира към тях, но и страда от негативите, които те обуславят – отчуждение, изолация, неспособност за осъществяване на добра междуличностна комуникация. Правилно ли разбираме ние, възрастните, младото поколение – тяхното мислене, поведение, чувства, нагласи, желания, потребности и техните послания? Доколко нашето мислене, поведение и чувства са адекватни на техните потребности и очаквания? Днес все повече се налага да се сблъскваме с прояви на нетипично поведение, акцентуации в характера или деца със СОП, което изисква отлично познаване на особеностите във възрастта или състоянието на младежите. Обучение и непрекъснато самоусъвършенстване на педагогическите умения са

зalog за справяне с тези проблеми. В училище децата не само формират знания, но се развиват и като личности. Житейското социално-психологическо познание на отделния индивид се формира в процеса на неговата социализация и придобиването на определен уникален социален опит, който получава от значимите за него личности или групи от хора. В тази връзка, междуличностното общуване е от особено голямо значение за постигане на добра социализация. Това е процес на установяване на духовен контакт, в който хората проявяват своя вътрешен свят, взаимодействат си един с друг, съгласуват своите действия, изразяват взаимоотношенията си, демонстрират своята неповторимост и постоянно се самоусъвършенстват. Това е процес, чрез който се въздейства на процесите на саморегулация на отделната личност, изграждат се система от ценности и модели на поведение. Затова е от голямо значение децата да бъдат разбирани, напътствани и поощрявани в процеса на тяхната социализация.

Основна роля за това играе училището като общност, и в частност училищният клас. Психологическият климат в класа е в състояние да изменя или изгражда определени страни в поведението на учениците. Затова се формира чувство за принадлежност към групата, сплотеност, постигат се общи цели, като се отчита индивидуалният пример на всеки неин член. Създаването на близки, поверителни отношения между учениците и между учители и ученици води до усещане за сигурност, доверие и желание за комуникация между тях. Участието в извънкласни мероприятия или занимания увеличава шанса за опознаване и приобщаване към групата и общността, а ако те са свързани със социалнозначими дейности, целта на социализацията ще е лесно постижима. Стремещт от страна на възрастните да бъдат усетени и отчетени чувствата, потребностите и желанията на всеки ученик, предизвиква същото желание и у децата. И тъй като подражанието и имитацията са два от механизмите за социализация, от особено значение са личният пример, авторитет и познания на учителя, в частност на класния ръководител или лидера на класа. Колкото по-обичан и уважаван е учителят, толкова желанието у учениците за изучаване на преподавания от него предмет е по-голямо. Неправилните взаимоотношения между учители и ученици обуславят нежелателни изменения в нравствените представи, понятия и ценностни ориентации на децата или предизвикват конфликтни ситуации. Умението за добра комуникация между родители, учители и ученици е не само изискване към добрия педагог, а задължително условие за работа с цел приобщаване и на семейството към училищната общност, изграждане на положително отношение от страна на родителите към процеса на обучение и възпитание в училище.

Динамиката на съвременния свят налага промени и на пазара на труда, където се търсят знаещи и можещи личности, усвоили уменията, отговарящи на нуждите на XXI век. Един от методите за повишаване качеството и ефективността на усвояване на знания е прилагане на проектно базирани подходи в обучението и други иновативни методи и форми, които да интензифицират образователното въздействие и да стимулират активното и интерактивното учене, като по този на-

чин подрастващите придобиват жизненоважни умения, които да ги превърнат в ефективни граждани и работници. Проектното обучение е начин за превръщане на училището в желана територия, тъй като чрез него учениците се мотивират и се ангажират в собственото си обучение, а същевременно се заздравява връзката между теорията и практиката, между класната стая и реалния живот.

Проектно базираното обучение се характеризира със следните особености.

1. Променената ролята на учителя, който се превръща във фасилитатор – консултант, посредник, сътрудник и съветник на учениците; учителят подпомага и организира ученето, в чийто център застава ученикът.

2. Променената ролята на ученика – по време на проектна работа учениците са в центъра на процеса на обучение като активни участници и откриватели на нов опит и познание, имащи възможността да работят с експерти в различни области (учители, родители или други членове на обществото).

3. Фокусирането на проекта върху конкретни учебни цели, съобразени с държавните образователни стандарти; важна роля за реализиране на проектните цели имат учебно-структуриращите въпроси (основни, тематични и въпроси по съдържанието), които помагат на учениците да свързват основните концепции, заложенни в различните дисциплини, и провокират тяхното мислене.

4. Развиването на уменията на XXI век – изобретателност, иновативност, критично мислене и умения за решаване на проблеми, комуникативност и сътрудничество, медийна и информационна грамотност (критично и компетентно използване на информацията точно и креативно за решаване на текущия проблем) и ИКТ грамотност.

5. Разнообразни форми на текущо оценяване за информиране на учениците и учителя, сред които: оценъчни таблици (описание на критериите за оценяване на ученическата работа или на процеси с нива на постижения за всеки критерий) и проверовъчни листове (описание на дейностите/характеристиките), дискусии, мониторинг и др.

6. Взаимосвързани задачи и дейности, извършващи се през определен период от време, подпомагащи и ангажиращи всички ученици, подготвяйки ги за реалния живот.

7. Представяне на продуктите от проектната дейност – учениците демонстрират познания и умения чрез публикации, презентации или показване на продукти или изпълнения пред съученици, учители, родители и други членове на обществото.

Разработването и прилагането на съвременни образователни методи, които включват проектно базирани подходи в обучението, осигуряват условия за повишаване на мотивацията за учене, развиване на съобразителност, логическо и критично мислене, самодисциплина, комуникативност, формиране и развиване на умения за решаване на проблеми, работа в екип, както и формиране на техническа, информационна, социална и личностна компетентност, чрез които учениците се подготвят за живота след училище.

Интегрирането на информационни и комуникационни технологии (ИКТ) в процеса на обучение във всяка една степен на образователната система (предучилищно, начално, средно и висше образование) и развитие на дигиталните компетентности у обучаемите е друг важен момент при повишаване качеството на образованието. Като част от глобалното информационно общество, образователните институции са изправени пред предизвикателството да предоставят услуга, чието качество да е адекватно на изискванията на съвременния трудов пазар. Образователната инфраструктура, съобразена с дигитализацията на учебния процес, е съществено важна за качеството на образованието. Затова всички класни стаи в СУ „Йоан Екзарх Български“ са оборудвани с интерактивни мултимедийни тъч дисплеи, интерактивни дъски или с други технически средства за визуализация. Всички педагози в училището разполагат със служебни лаптопи и таблети, които обезпечават достъпа до електронния дневник. На учениците от иновативните паралелки са предоставени персонални мултифункционални тъч устройства с два дисплея. Училището е обезпечено с безжична интернет връзка. Дигиталната осигуреност и професионалните педагогически компетенции на учителите създават образователна среда за повишаване на познавателната активност на учениците. Осигуреният достъп до различни уеббазирани образователни платформи и приложения дава възможност за осъвременяване на обучението и конструктивно общуване учител – ученик – родител.

Вторият важен компонент за ефективното развитие на дигиталните компетентности на учениците е педагогическият специалист, който е ключов участник в образователния процес с целия си професионален, психологичен и нравствен потенциал. Достойнствата му повишават качеството на образованието, а недостатъците му се мултиплицират в системата. Учителят се включва в образователния процес с цялата си индивидуалност – той трябва да бъде специалист в своята образователна област, който непрекъснато следи новостите и се усъвършенства. Информационният взрив и развитието на новите информационни технологии изискват от преподавателите непрекъснато придобиване на нови умения и компетенции. Освен това добрият педагог трябва да познава съвременния профил на подрастващите и да проявява гъвкавост в общуването с учениците, като разбира и уважава техните потребности и интереси. Съвременният учител трябва да притежава социална интелигентност, проявяваща се в екипната му работа с всички участници в образователния процес – ученици, родители, учители и експерти. За повишаването на квалификацията на учителите в СУ „Йоан Екзарх Български“ – Шумен, е осигурен достъп до различни квалификационни курсове – както на вътрешно (училищно) ниво, така и по различни програми с национално и европейско финансиране, предлагащи краткосрочни и дългосрочни обучения по въпроси, пряко касаещи проблеми в съвременното българско училище. Тук трябва да се отчете и високата мотивация на педагогическата колегия за личностно и професионално развитие и участието ѝ в различните квалификационни дейности.

Третият аспект се свежда до използването на електронни ресурси в класната стая. Електронните издания на одобрените от МОН учебници, онагледяването на учебното съдържание чрез PowerPoint или онлайн презентации, използването на ресурси от различни образователни портали и платформи, като mozaBook, eTwinning, Moodle и др., фасилитират работата на педагога и спомагат за осъществяването на междупредметните връзки. Чрез различни индивидуални и групови задачи учениците развиват способността си за критично мислене, умението да отсяват информация, администрирането и съхранението на информация на физически носител, работа с „облачни“ услуги и други.

Качественото образование предполага непрекъснато надграждане на знания и умения с оглед максимално развитие на потенциала на всеки ученик. Не може да бъде осигурено качество на образованието, без да съществуват надеждни механизми за *диагностика на придобитите компетенции и анализ на постигнатите в образователния процес резултати*. В този смисъл, изграждането на модерна ефективна и обективна система за контрол и оценка на качеството е едно от най-важните условия за развитието на системата на училищното образование. Основна цел на системата за национално външно оценяване е диагностициране на знанията и уменията на учениците в края на всеки образователен етап чрез национални стандартизирани изпити. Стандартизираната форма за проверка на придобитите компетенции позволява да се съизмерят постиженията на учениците от един випуск на входа и на изхода на всеки образователен етап, както и да се съпоставят резултатите на учениците от различни випуски с цел да се очертаят тенденциите в развитието на качеството на образованието.

Конкретните цели при подготовката на учениците за външно оценяване са: 1. да се провокира у учениците желание за придобиване на нови знания по съответния учебен предмет; 2. да се стимулират учениците чрез представяне на практическата приложимост на придобитите знания по съответния предмет; 3. да се прилага ефективна система за текущо оценяване с цел регулярна проверка на усвоените знания и умения и преодоляване на установените дефицити; 4. да се използва индивидуален подход и диференцираност в процеса на обучение предвид факта, че всеки ученик е единствен и неповторим в своята индивидуалност; 5. да се създадат адекватна нагласа и отношение на учениците към външното оценяване като мотивация за самопроверка, а не като повод за стрес и негативни емоции.

Анализът на резултатите от външното оценяване обхваща: 1. диагностициране на придобитите компетенции; 2. съпоставка между очаквани и постигнати резултати; 3. изводи за качеството на преподаване; 4. допуснати пропуски в процеса на обучение; 5. мерки за подобряване на качеството на образование.

Американският философ Джон Дюи (Jacobi, 2004) смята, че всяко дете има право да бъде доведено дотам, че да си постави собствени цели и да определи целите, които би трябвало да следва в свой собствен интерес заедно с другите. В първата половина на второто десетилетие на нашия век се появяват опити за

дискусии относно необходимостта системното мислене да замени образователната парадигма на аналитичното мислене. Явор Джонев (Dzhonev, 2015) в множество свои публични лекции и статии апелира да се промени статуквото, като например: само някои деца да са определяни за талантливи и да заслужават внимание; оценките мотивират ученето; класирането на децата на отличници, средни и слаби подпомага ученето; конкуренцията и състезанията са добри за качествено учене. Джонев отрича този модел на осъществяване на образование. Апелът му е да се преодолеят нагласите на образователната система за елитарност. В статията вече беше изказано мнението на авторката. Изследвания, касаещи проблема, в съвременната неолиберална политическа доктрина биха били твърде претенциозни. Но не са обосновани и нагласите всяко второ училище да се самопровъзгласява за елитно. В България училищата са масови с единни образователни стандарти, а децата би трябвало да имат равен достъп до образование. Стременията би трябвало да са насочени към качествено образование за всяко дете. В последните три години държавата увеличи бюджетните средства за образование: драстично се увеличиха учителските заплати, въведоха се редица програми за подобряване на педагогическото взаимодействие учител – ученик, множество квалификационни форми допринесоха за подобряване на най-важните умения на учителите – да преподават по-добре. С днешна дата учителят от СУ „Йоан Екзарх Български“ се преживява професионално като катализатор на личностното развитие, който мотивира учениците да дават най-доброто, на което са способни. Като коледен подарък за 2014 година учителите от училището получиха книгата „Край на невежеството“ на американския автор Джон Майтън. Подзаглавието е *Как чрез математиката да разгърнем своя потенциал*. Доста странно за училище с хуманитарен профил, прием след VII клас, което спазва неотклонно тази традиция през изминалите 20 години. Четири години след това, през 2018 излязоха стратегиите за STEAM образование. Важно за учителите беше да прочетат още веднъж обоснована тезата „За целите и средствата на образованието“ (Mighton, 2013). Посоченото издание би помогнало и на колеги, които не могат да си отговорят защо шахът като игра се насърчава в рамките на програмата за занимания по интереси. Идеите на книгата теоретично обосноваха стила на дотогавашната ни работа. Да образуваме децата спрямо пълния им потенциал, като се възпитават да обичат ученето заради самото учене.

P.S. Когато се преподава добре, децата стават по-добри и социално по-уверени.

БЕЛЕЖКИ

1. McCrindle, M. (2018). The ABC of XYZ: Understanding the Global Generations: 5 – 15. Достъпен на: https://www.academia.edu/35646276/The_ABC_of_XYZ__Mark_McCrindle_PDF.pdf

ЛИТЕРАТУРА

- Джонев, Я. (2015). Системното мислене за по-добра образователна система. *Култура*, 41, 2.
- Майтън, Дж. (2013). *Краят на невежеството*. София: Изток-Запад.
- Робинсън, К. & Л. Ароника. (2017). *Креативните училища*. София: РААБЕ.
- Стоянова, П. (2011). Медии и обществени комуникации. *Поколениеето на дигиталната книга*, 8.
- Якоби, Е. (2004). *50 класици философи*. София: Просвета.

REFERENCES

- Dzhonev, Ya. (2015). Sistemnoto mislene za po-dobra obrazovatelna sistema. *Kultura*, 41, 2.
- Mighton, J. (2013). Krayat na nevezhestvoto. *The End of Ignorance: Multiplying Our Human Potential*. Sofia: Iztok-Zapad.
- Robinson, K. L. Aronica. (2017). *Kreativnite uchilishta. Creative Schools*. Sofia: RAABE.
- Stoyanova, P. (2011). Medii i obshtestveni komunikatsii. *Pokolenieto na digitalnata kniga*, 8.
- Jacobi, E. (2004). *50 klasitsi filosofi*. Sofia: Prosveta.

THE SCHOOL ON THE BOUNDARY BETWEEN TWO CULTURES

Abstract. This academic article aims to present some of the educational practices which a school, founded in 2000, implements. The very first year of the new millennium calls for greater responsibility in creating a modern school with an up-to-date infrastructure as well as for a learning model ahead of its time. Teachers are well aware that they are working on the boundary between two cultures – paper versus digital, and thus organize their teaching methods in accordance with the profile of today's student.

Keywords: modern education; digitisation; boundary; quality

✉ **Ms. Valentina Todorova**

Principal

“Yoan Ekzarh Balgarski” Secondary School

1, Preslav St.

Shumen, Bulgaria

E-mail: vl_todorova@abv.bg

*School for Teachers
Училище за учители*

ТЕХНОЛОГИЧНАТА ОБРАЗОВАТЕЛНА СРЕДА В НАЧАЛНОТО УЧИЛИЩЕ

Искра Стефанова, Милена Енева
СУ „Йоан Екзарх Български“ – Шумен

Резюме. Технологичната образователна среда, като част от структурата на интерактивното обучение, предлага начини за взаимодействие между педагога и учениците. Интегрирането на информационните технологии в учебния процес не е новост за СУ „Йоан Екзарх Български“ – Шумен. Училището е част от националната програма „Иновативни училища“ от учебната 2017/2018 г. Осъвременяването на техническата база и развитието на дигиталната култура на учениците са естествено продължение на целите, заложи в стратегията на учебното заведение. Промяната на образователната среда обхваща нейното съдържание, методи и цели.

Настоящата работа представя идеята за въвеждането на нов организационен модел, който да усъвършенства вече развитите и работещи иновативни подходи. Амбицията на проекта „Без домашно въщи“ от учебната 2020/2021 г. е учениците да имат възможност, в рамките на учебния ден, да приключат напълно учебната работа.

Ключови думи: технологична образователна среда; интерактивно обучение; дигитална култура; иновативни подходи

Днес обучаемият се намира в центъра на информационни потоци, като при това учителят отдавна не е единствен източник на знания. Представете си анкета с въпрос: „Как ще характеризирате днешното поколение ученици?“. Ще чуем определения, които може би звучат като клише – „нет-поколение“, „зет-поколение“, „поколение на наведените глави“. Всичко това е вярно, без да търсим скрита негативна оценка. Това е реалността, нашите ученици са такива. Голямото предизвикателство, което стои пред съвременния учител е как да насочи тази *виртуална реалност* към ученето. Днес изразът „Като не можеш да го победиш, сприятелствай с него!“ важи с пълна сила. Идеята на технологичната образователна среда е децата да се научат да работят с информацията, която е достъпна навсякъде. Учителят трябва да бъде наясно, че пред него стои един и същ ученик, който е също толкова любопитен, умен и съобразителен, като този отпреди 20 години, но който мисли по друг начин.

Интегрирането на информационните технологии в учебния процес не е новост за училище СУ „Йоан Екзарх Български“. Проектът „Да изпреварим времето“ от учебната 2017/2018 г. е ежедневие за учениците от начална училищна възраст. Компютърът не се използва само в свободното време на учениците и не е само средство за игра и развлечение. Глобалната мрежа предоставя избор от платформи, в които учителите организират успешно учебния ден.

Технологичната образователна среда, като част от структурата на интерактивното обучение, предлага начини за взаимодействие между педагога и учениците под формата на дидактични материали, учебни тестове и игри, гарантиращи педагогически ефективно познавателно общуване. Резултатът е, че се създават условия за придобиване на опит от участниците в учебните дейности и ситуации. Обогатяват се техните мотивационни, интелектуални, емоционални и други сфери.

В края на първи и началото на втори клас, вече знаейки да четат и пишат, учениците в часовете по „Компютърно моделиране“ влизат и използват безопасен интернет. Учат се да работят в различни образователни платформи, приложения и сайтове. Техните персонални таблети и интерактивните тъч дъски дават възможност за дигитализирането на всички изучавани от тях учебни предмети.

Този процес се подпомага в групите за ГЦОУД в часовете по самоподготовка и занимания по интереси. Насочвани от учителите, на учениците е дадена максимална самостоятелност да реализират и надградят своите знания и придобит опит. Освен в обучителните и с тестов характер сайтове, платформи и приложения, като Kahoot, LearningApps., Wordwall, Plickers, Quizlet, Quizizz, Wiser.me и много други, в часовете по занимания по интереси развиват креативно творческо мислене, изразявайки своя реален и критичен поглед върху заобикалящата ги действителност. Личното им възприятие, пресъздадено като краен продукт в приложенията Animoto, Ourboox, Bookcreator, Paint 3D и др., е реален образ на всеки един от тях.

Осъвременяването на техническата база и развитието на дигиталната култура на учениците са само началото на един сложен и наложителен процес. Промяната на образователната система обхваща нейното съдържание, методи и цели. Следващата стъпка е въвеждането на такъв организационен модел, който да усъвършенства вече развитите иновативни подходи. Амбицията на проекта „Без домашно въкъщи“ е учениците да имат възможност в рамките на учебния ден да приключат напълно учебната работа.

Организацията на учебния процес е следната.

„Екип от двама учители в I и IV клас преподават целодневно, в смесен блок учебните предмети по седмичното разписание, като непосредствено след проведения учебен час водят и съответната самоподготовка за часа, занимания по интереси и организиран отход и физическа активност.

I и III клас са включени в блокова организация на часовете по „Български език и литература“ и „Английски език“. Един блок е в рамките на 60 минути. Сутрин се провеждат учебните часове с включената блокова организация, а след обяд е самоподготовката, заниманията по интереси и организиран отдих и физическа активност.

В V клас има различни дейности в целодневната организация на учебния ден за учениците. В едната смяна се водят учебните часове по училищния учебен план, а в другата смяна се водят часове, които са дейности по „Наука“, „Занимания по интереси“, „Изкуства и технологии“ и „Спорт и отдих“. Предложените иновации са обединени от общата цел повишаване на качеството на образование, за да бъдат учениците успешни („Без домашно вкъщи“, СУ „Йоан Екзарх Български“ – Шумен; електронен формуляр за кандидатстване 2020 г.).

Описан в по-обширен план, организацията на учебния ден при учениците в начален етап се води от двама учители в сутрешна и следобедна смяна, като се редуват. Изучаваните предмети също са разпределени между тях. В зависимост от програмата, ако първият час е математика, веднага вторият е самоподготовка по математика. Това дава възможност учениците с все още силни впечатления да отработят и затвърдят наученото. Същото се отнася и за предметите „Български език и литература“, „Човекът и обществото“, „Човекът и природата“, „Околен свят“ (за I клас). Предметното разпределение за седмицата се изработва в съответствие с нормативните изисквания на Министерството на образованието и науката на България. Последователността на учебните предмети за деня, от своя страна, следва дневния режим на учениците, съобразен с тяхната натовареност. Примерно: след „Математика“ и самоподготовка по математика следва „Изобразително изкуство“ и т.н. На обяд вторият учител обядва по график с тях. Следва организиран отдих и физическа активност. Продължават с един час образователен предмет и веднага самоподготовка по същия. Учебният ден приключва с два часа занимания по интереси, които са обвързани с учебния процес, но давайки възможност на учениците да приложат наученото в избрана от тях ситуация. Тук развитието и възпитанието на личността се осъществяват чрез интерактивния модел на играта, като част от образователната среда. Игрите предоставят на учителите възможности, свързани с възпроизводството, мултиплицирането на резултатите от обучението (знания, умения и способности) в прилагането им в практиката, като се отчитат индивидуалните различия на участващите в играта ученици с различни нива на обученост.

Така режисирана, постановката на учебните задачи създава условия за обучение на основата на общуването и взаимодействието между ученици и учители. Възпитава култура на поведение при използването на различните устройства. Основателно се акцентира и върху обикновеното общуване и интеракцията. При формирането на така зададена, изискваща на високо ниво

системна представа за света на информацията се крие риск от изолация при толкова млада възрастова група. Организационният учебен план на проекта „Без домашно вкъщи“, дава шанс за модел на обучаемост, при който времето вкъщи да е за почивка, семейството и усмивки.

Ако ни обвинят в пристрастност, то ще бъде единствено и само породена от желанието учениците ни да бъдат успешни, без ученето да ги лишава от детство.

Това детство в момента е подложено на изпитание вследствие на динамичните промени, обхванали целия свят.

Коронавирусът, който държи в плен много държави, включително и България в последните седмици, принудително задава нов курс и в образователната ни система. От 16.03.2020 г. училищата са пусти, коридорите – тихи, класните стаи – празни. С оглед ограничаване разпространението на вируса ученици и училищен състав са в извънредно положение, породено от епидемиологичната обстановка, а обучението е дистанционно.

Същността на дистанционното обучение е, че е област от образованието, която има за цел да предостави обучение на участниците, които не са „физически на определено място“. В този смисъл, дистанционно обучение се осъществява в електронна учебна среда, използват се електронно базирани ресурси и учебни материали. Ключова роля за ефективното му прилагане са квалифицираните учители, като активни и уверени потребители на технологиите с мотивиращо желание да изследват собствената си практика. Интегративното взаимодействие между техническа подготовка, мотивация и познание за многостранната умствена дейност на учениците дава възможност на учителите от СУ „Йоан Екзарх Български“ да увлекат плавно и да синхронизират учениците си в новата действителност.

При преминаването към дистанционно обучение учениците и преподавателският екип адекватно се фокусират и работят с персонално избраните, подходящи и удобни за децата и родителите образователни платформи, приложения и сайтове. Конферентните връзки и онлайн преподаваните уроци от учителите се посрещат с изключителен ентузиазъм от децата. Работата и постиженията на учениците са видими за учители и родители. В доста случаи възпитаниците приемат ролята на учители и наставници за родителите си, които не са имали възможност да развият толкова висока технологична култура.

Реалността, в която сме привикнали да оперираме в училище, е по-различна. Прегръдките, с които често се посрещаме и изпращаме с учениците в нормалните ни учебни дни, липсват, но наш приоритет е благоденствието и опазване на здравето им, защото те са бъдещето на нашата нация и трябва да вярваме, че скоро в ежедневието ни пак коридорите ще са шумни, класните стаи пълни с искрящи и любознателни деца. Нашите деца!

БЕЛЕЖКИ

1. Проект „Без домашно вкъщи“ продължава завършилия проект „Да изпреварим времето“, реализиран в периода от 2017/2018 учебна година до 2019/2020 учебна година по програма „Иновативни училища“.
2. Йорданова, Л. (27 април 2019). Капитал. Общество. Големите надежди.

ЛИТЕРАТУРА

Димитрова, С., Стефанова, И. & Рангелова, А. (2019). Образование и технологии. Иновации в обучението и познавателното развитие. *Проектно базирано обучение. vol. 10.* стр. 186 – 187.

REFERENCES

Dimitrova, S., Stefanova, I. & Rangelova, A. (2019). Obrazovanie i tehnologii. Inovacii v obuchenieto i poznavatelното razvitie. *Proektno bazirano obuchenie. vol. 10.* p. 186 – 187.

THE TECHNOLOGICAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN PRIMARY SCHOOL

Abstract. The technological educational environment, as part of the structure of interactive learning, extends ways of collaboration between educator and students. The integration of information technology in the learning process is not a novelty for “Yoan Ekzarh Balgarski” Secondary School, city of Shumen (Bulgaria). The school has been a part of the National program “Innovations schools” since 2017/2018 school year. The modernization of the technical base and the development of the digital culture of students are a natural extension of the goals set in the school's strategy. Changing the educational environment encompasses its content, methods and goals.

This paper presents the idea of introducing a new organizational model that enhances already developed and working innovative approaches. The ambition of the “Without homework” project from 2020/2021 school year is that students have the opportunity, during the school day, to completely do all their school work.

Keywords: technological educational environment; interactive learning; digital culture; innovative approaches

✉ **Ms. Iskra Stefanova, Ms. Milena Eneva**

Primary stage teachers

“Yoan Ekzarh Balgarski” Secondary School

1, Preslav St.

Shumen, Bulgaria

E-mail: iskra_srova@abv.bg

E-mail: medenka.m@abv.bg

ДИСТАНЦИОННО ОБУЧЕНИЕ ПО АНГЛИЙСКИ ЕЗИК ЗА УЧЕНИЦИ В НАЧАЛЕН ЕТАП

Петя Боянова

СУ „Йоан Екзарх Български“ – Шумен

Резюме. Съвременните деца живеят във време, в което технологиите са неделима част от ежедневието. Мишката и клавиатурата заменят листа и химикалката. Новото дигитално поколение е „на ти“ с тъчскрийна от много ранен етап на развитие. Поради това в образователната стратегия на СУ „Йоан Екзарх Български“ – Шумен, разработена през 2016 г., е заложено следното: „Приоритет е необходимостта от ефективно прилагане на информационните и комуникационните технологии, иновации в образованието и изграждането на вътрешна информационно-комуникационна структура и връзките в нея за осъществяване на образователните цели¹⁾“. В настоящата статия е представена една част от възможностите на обучението по английски език в начален етап в онлайн режим. Дигиталната осигуреност и компетенции на учителите, съчетана с познавателната активност на учениците е предпоставка за бързото въвеждане на дистанционно обучение и създаването на виртуална класна стая.

Ключови думи: дистанционно обучение; иновации; интерактивни методи; обучителни игри

Увод. Настоящата промяна в социалната и обществената среда, предизвикана от заплахата COVID-19, налага спешно адаптиране на българската образователна система към прилагането на нови форми и способности на обучение. С обявяването на извънредно положение в страната, ученици и учители се оказват извън традиционната рамка на обучение. Учителите се оказват на територията на учениците. Обучението по английски език в начален етап е насочено към овладяване на основни знания, умения и отношения, свързани с общуването и с изграждането на комуникативни компетентности у ученика.

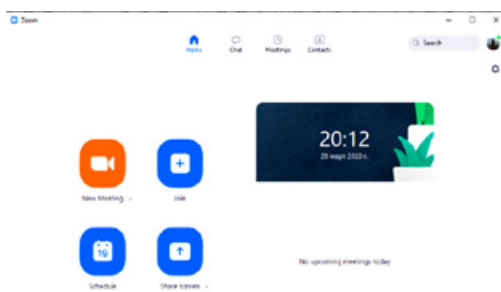
Дистанционно обучение. СУ „Йоан Екзарх Български“ – Шумен, е включено в списъка на иновативните училища чрез проекта „Да изпреварим времето“ – иновации в начален етап. Като учител по чужд език в начален етап, чрез модерно изградената материална база в училище (класните стаи са оборудвани с интерактивни мултимедийни тъч дисплеи с интегриран интерактивен софтуер mozaBook), имам възможността за въвеждането на интегрирано

обучение с използване на новите технологии и интерактивни методи на преподаване.

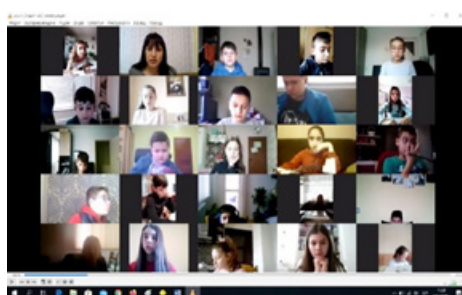
Работата в часовете по английски език предоставя възможност за комбиниране на синхронно и асинхронно обучение.

Синхронното обучение замества до голяма степен традиционното обучение, тъй като учебният процес се случва в реално време. Сред главните предимства на синхронното електронно обучение е възможността да се дискутират въпроси по темата в момента на преподаване и за онагледяване на различни дейности и процеси. Тук се акцентира върху уменията за креативност и комуникация на учениците.

За реализацията на този вид обучение се използва платформата <https://zoom.us/> (фигура 1).

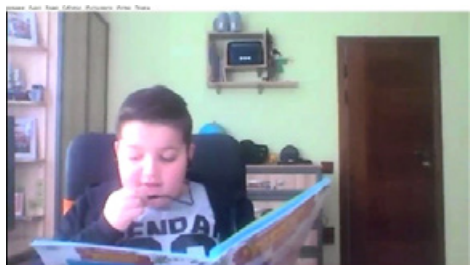

Фигура 1

Фигура 2

Ученици и учители в облачно-видеоконферентна връзка се „телепортират“ в класната стая (фигура 2).

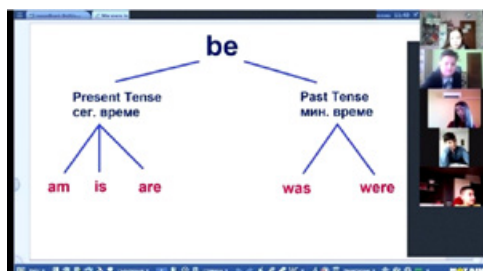
Фигура 3

Фигура 4

С помощта на възможностите на този режим учениците могат да бъдат активни във всеки един момент от образователния процес (фигура 3).

В режим Share Screen се използва възможността за споделяне на текущия екран с учениците. В часовете работим с електронни учебници с интерактивно учебно съдържание (фигура 4).

Фигура 5

Фигура 6

Работата с интерактивния образователен софтуер mozaBook предоставя възможност за създаване на собствени анимирани мисловни карти (фигура 5), създаване на интерактивни упражнения (фигура 6), използването на готови софтуерни решения (фигура 7), видеоматериали и 3D визуализации.

Subject	Verb (positive)	NOT (negative)	Modifier
I	was	was not	at home yesterday
You/We/They	worked	didn't work	at the writer's home
He/She/It	studied	didn't study	in the university
	was	was not	Spanish
	came	didn't come	from Spain

Фигура 7

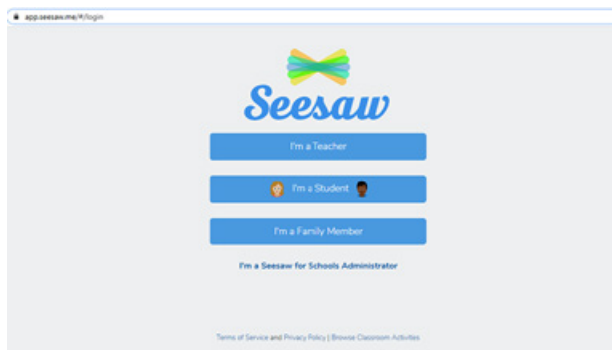
Фигура 8

С помощта на инструмента на Zoom – Share Screen – Whiteboard има възможност за пренасяне на училищната дъска във виртуалната стая (фигура 8).

Асинхронното обучение е по-гъвкаво от синхронното обучение. То позволява достъп на учениците до предварително подготвени материали и други споделени ресурси, които могат да бъдат многократно посещавани в удобно за тях време. Обратната връзка е от изключителна важност, тъй като осигурява на учителя информация доколко ефективно учениците са разбрали и усвоили преподадения материал.

За целта се използва софтуерният продукт <https://app.seesaw.me/> (фигура 9).

Предварително се създават профили на учениците и с помощта на QR код, всеки има личен достъп до виртуалната стая (фигура 10). Там учениците получават различни видове задачи и домашни работи. Има възможност както за изпращане на предварително съхранени снимки и видеа, така и за споделяне на бележки и линкове за сваляне в реално време (фигура 11). Връзката е двупосочна – след като получи отговорите от поставените задачи, учителят може да започне с проверката на работите (фигура 12), да проследи степента

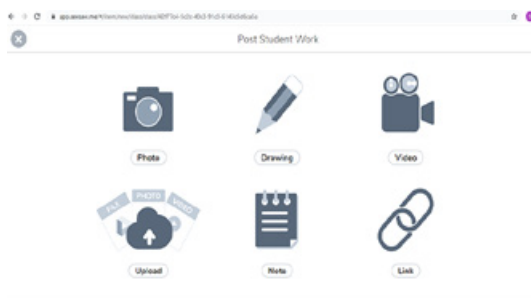

Фигура 9

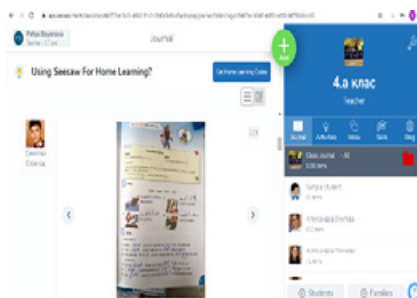

Фигура 10

на ефективно усвояване на преподавания материал, да поставя оценки и да добавя коментари. Програмата дава възможност учениците да създадат свой видео запис, чрез който могат да бъдат оценявани за степента на развитие на уменията говорене и четене.

Фигура 11

Фигура 12

Liveworksheets е образователно интернет приложение, което позволява на учителите да трансформират своите традиционни работни листове (във формати doc или pdf) в интерактивни онлайн упражнения за затвърждаване на знания и умения, самопроверка и формиращо оценяване на учениците (фигура 13).

Тези интерактивни работни листове могат да включват дейности за запълване с писане в празни полета, избор на един верен от няколко възможни отговора, поставяне на отметки, влачене и подреждане на елементи, добавяне на аудио и видео и др. (фигура 14).

Така изработеният интерактивен работен лист може да се сподели от учителя с учениците онлайн. След това те проверяват знанията си, самооценяват се и изпращат листа попълнен обратно на своя учител по електронна поща (фигура 15).

Фигура 13

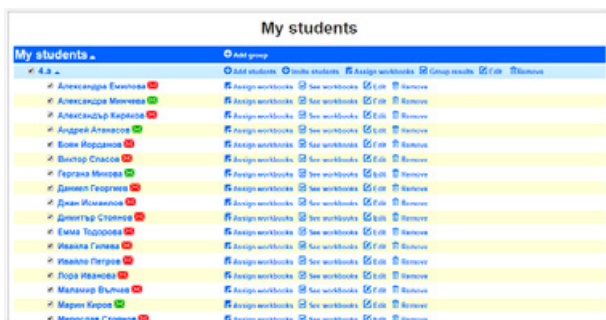

Фигура 14

Системата също така позволява учителят да сформира клас, като добавя ученици (фигура 16), дава им задания диференцирано и да наблюдава техния напредък, да дава обратна връзка, а също и да редактира автоматично генерираната оценка от системата.

Фигура 15

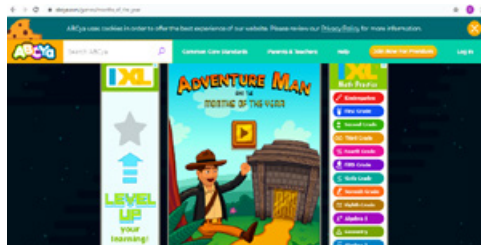
Фигура 16

Учителят има възможността да създава работни книги, в които да събира отговорите на своите ученици, да тегли работните листове във pdf или word формати от други учители, потребители на сайта, да дава за задания работни листове на колеги, като предварително ги адаптира за нуждите на своите ученици.

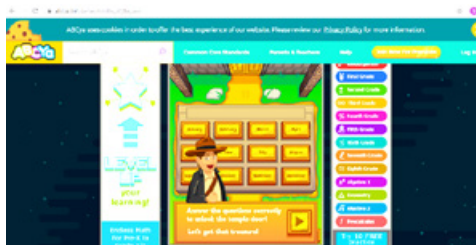
Играта – ключов фактор в чуждоезиковото обучение. Учебният ден става все по-дълъг, а възможностите за игра в рамките на учебния ден намаляват. Стандартизирането на обучението елиминира възможностите за игра в училище. За децата няма по-добра мотивация за учене на английски език от това да играят игри, докато надграждат своите знания. Фактът, че постоянно

практикуват, а не учат английски на теория спомага тези знания да останат за цял живот.

Благодарение на образователните игри децата учат с желание и не се налага да бъдат убеждавани дълго. В интернет пространството съществуват множество образователни игри от типа на ABCYA (фигура 17). В този пример е показана игра, която спомага за затвърждаването на лексиката, свързана с месеците на годината (фигура 18).

Фигура 17

Фигура 18

Чрез серии и нива от мисии в играта вниманието на учениците се задържа, като същевременно се провокира креативното и спонтанно използване на езика. Така практикуването на изучената лексика се превръща в удоволствие.

Заклучение. Дигитализацията на процеса на обучение на подрастващото поколение се доближава в максимална степен до характерните за тях нови начини за възприемане и интерпретиране на информацията, развива когнитивните им способности по познат за тях начин, провокира техните възприятия, които са изменени в резултат на развитието на технологиите и повсеместното им внедряване във всички аспекти на живота, като цяло. В близко бъдеще, проектирането и прилагането на добре балансиран смесен модел на обучение, съчетаващ положителните страни и добрите педагогически практики на двата модела на обучение – традиционен и дистанционен, би допринесло за повишаване на ефективността на националната образователна система.

БЕЛЕЖКИ

1. Стратегия за развитие на СУ „Йоан Екзарх Български“ – Шумен, достъпна на: <http://www.hg-shumen.com>

ЛИТЕРАТУРА

- Робинсън, К. & Ароника, Л. (2017). *Креативните училища*. София: РААБЕ България.

REFERENCES

Robinson, K. & Aronika, L. (2017). *Kreativnite uchilishta*. Sofia: RAABE

ENGLISH LANGUAGE DISTANCE LEARNING FOR PRIMARY STUDENTS

Abstract. Contemporary children live in time in which technology is an inseparable part of our daily life. The mouse and the keyboard replace the pen and the paper. The new digital generation has access to the touch screen since early age. Fortunately, the education strategy of “Yoan Ekzarh Balgarski” Secondary School, Shumen, developed in 2016 outlines the following: Our priority is the necessity of effective application of information and communication technologies, innovations in the education methods and the establishment of inner information and communication structure as well as its relations for the implementation of educational goals.

The article presents some effective methods of teaching English as a foreign language in primary school. The digital resources and the digital competences of the teachers, together with the cognitive activity of the students is a prerequisite for the quick implementation of distance learning and the creation of a virtual classroom.

Keywords: distance learning; innovations; interactive methods; educational games

✉ **Ms. Petya Boyanova**

Senior English Language teacher - primary stage
“Yoan Ekzarh Balgarski” Secondary School
1, Preslav St.
Shumen, Bulgaria
E-mail: petya_bojanova@abv.bg

*School for Teachers
Училище за учители*

ВЪЗЛАГАНЕТО НА ЗАДАЧИ ЗА ДОМАШНА РАБОТА В ДИГИТАЛНА СРЕДА КАТО СРЕДСТВО ЗА ПОВИШАВАНЕ МОТИВАЦИЯТА И РЕЗУЛТАТИТЕ НА УЧЕНИЦИТЕ

Женя Теллалова

СУ „Йоан Екзарх Български“ – Шумен

Резюме. Дигитализацията на учебния процес и използването на иновативни и интерактивни методи на преподаване и оценяване налагат промяна и в нагласите към задачите за самостоятелна работа извън класната стая.

В настоящата статия са представени модели на работещи практики за повишаване мотивацията за учене и резултатите на учениците чрез дигитализация на домашната работа, задаването ѝ за изпълнение и оценяване онлайн, които са достъпни и лесни за прилагане в ежедневните учебни активности.

Ключови думи: дигитална компетентност; домашна работа; интерактивни методи; мотивация за учене

Увод. Самостоятелната работа за изпълнение извън класната стая, или т.нар. домашна работа на учениците, често е тема на дискусии – в какъв обем да бъде, за какъв срок, как да се проверява и оценява, как да мотивираме учениците да я изпълнят, и дали да я има изобщо. Има различни мнения по тези въпроси, но въпреки всичко задаването на задачи за изпълнение въкъщи е неразделна част от образователния процес.

Съвременните учители са изправени пред различни предизвикателства, породени от необходимостта бързо да се адаптират към развиващото се информационно общество, да използват, формират и развиват у учениците си компетенциите на ХХІ век. Според Валентина Терзиева и Петя Кадемова-Кацарова „не е достатъчно просто да се приложат новите технологии в учебния процес и да се разчита, че чрез тях ще се повиши интересът на обучаваните към преподаваната материя. Избирайки сред многообразието на стратегии на преподаване, е важно учителите да не се ограничават само до своите собствени предпочитания, но и да отчитат различните предпочитания на учениците си.“⁽¹⁾

Предимствата на домашната работа в дигиталното пространство. В много училища вече активно се прилага дигитализацията на учебния процес, използват се електронни учебници, различни уеббазирани образователни платформи и мобилни приложения за визуализиране и презентиране на учебния материал, инструменти и ресурси за упражняване, затвърждаване и оценяване на наученото.

Работата на учениците извън класната стая и оценяването ѝ няма как да стои встрани от общата тенденция. Децата от т.нар. „поколение Z“ свободно боравят с електронни устройства, получават информация от екрана вместо от хартиен носител, предпочитат видеа и интерактивни упражнения, по-лесно усвояват уроците, когато съдържанието им бъде визуализирано. Традиционните методи на преподаване и упражняване трудно привличат и задържат интереса им дълго.

Учениците приемат всичко, което е онлайн и може да бъде изпълнено от телефон или компютър, за забавно, за игра. Зададено по този начин, скучното домашно, което преди е трябвало да пишат в тетрадките, става интересно, леко и приятно за изпълнение. Интерактивните задачи, реализирани в онлайн пространството, са не само средство за затвърждаване на наученото в училище, а и помагат за формирането на ключови компетентности като подготовка за бъдещия живот на учениците. Според Кен Робинсън има 8 ключови компетентности: любопитство, креативност, критично мислене, комуникация, колаборация, съпричастност, спокойствие на духа и гражданско участие, и всяка от тях е адекватна на всяка от четирите основни цели на образованието – икономически, културни, социални и личностни (Robinson, 2017).

В Средно училище „Йоан Екзарх Български“ – Шумен, успешно се прилага използването на дигитални технологии и иновативни методи за преподаване и оценяване. Благодарение на добрата техническа обезпеченост учениците и учителите имат възможност да използват в часовете и извън тях разнообразни ресурси, създадени и прилагани чрез различните образователни платформи и приложения.

Днешните ученици прекарват много голяма част от времето си със смартфон в ръка. Вместо да се забрани употребата на тези устройства, това е превърнато в предимство – не само в училище, а и при възлагане на задачи за самостоятелна работа въкъщи, тъй като чрез задаването им в дигиталното пространство задачите буквално са поставени в ръцете на учениците. Така те стават желани и полезни не само защото „улесняват процеса на обучение, ангажират повече сетивни елементи на обучаемия, но и поради факта, че са в непосредствена близост до съвременните интереси и среда на повечето от обучаемите“.²⁾

Съществуват огромен брой уеббазирани образователни платформи и мобилни приложения, които могат да допринесат за ефективната комуника-

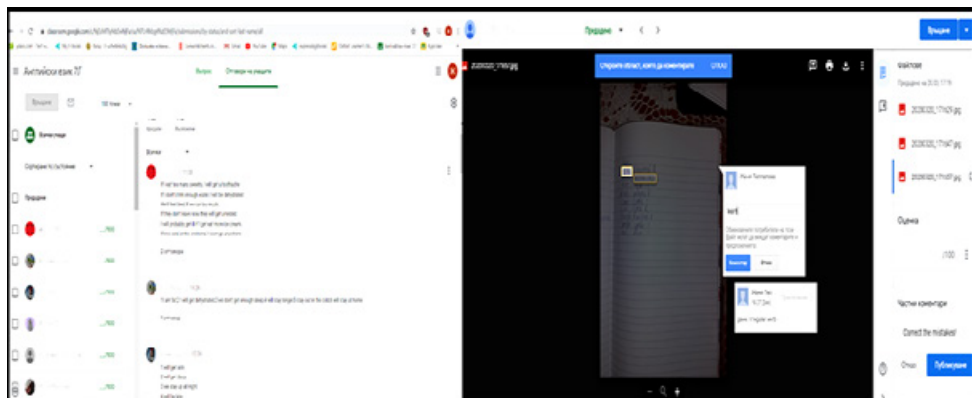
ция учител – ученик – родител, да направят ученето лесно и приятно за всички участници в образователния процес. Сред тях са mozaBook, Google classroom, Quizizz, Liveworksheets, LearningApps, Bunccee, Wizer.me, Seesaw и много други.

Предложените примери са апробирани в работата по английски език с ученици от прогимназиален етап, но споменатите и други платформи са подходящи и се използват успешно при изучаването на различни учебни предмети във всички етапи от училищното образование в СУ „Йоан Екзарх Български“.

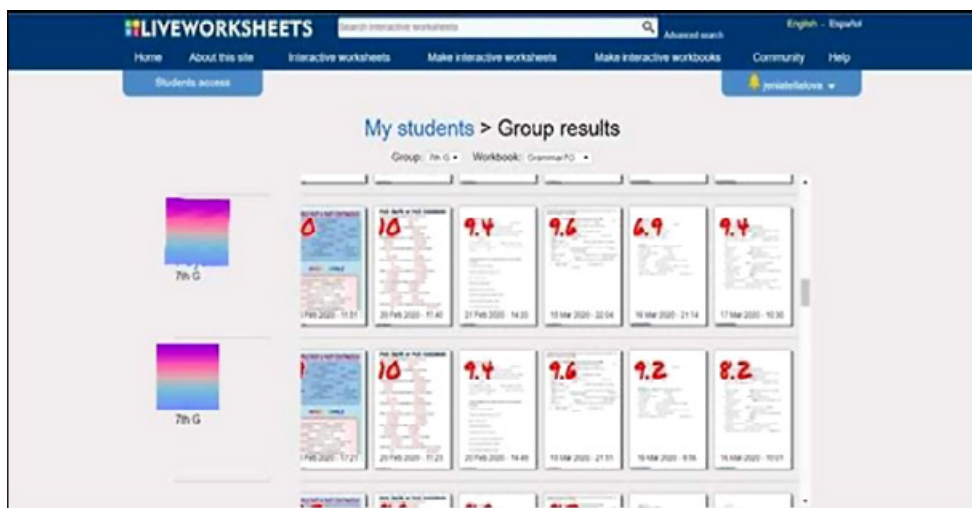
Възлагането на задачи в дигиталното пространство не отрича традиционните методи на работа, а ги допълва и надгражда. Онлайн пространството е привлекателно за учениците, затова интерактивните упражнения помагат за емоционалното усвояване на учебното съдържание. Някои от платформите, чрез които могат да се задават домашни, разчитат на игровия принцип, като включват и състезателен елемент (Quizizz, Kahoot!) и учениците приемат работата с тях по-скоро като награда, отколкото като задължение. Предимство е и че някои платформи изпращат известие на ученика (например Google classroom и Quizizz – на имейл), че е получил задача, като по този начин го предпазват от опасността да забрави ангажимента си, да не е разбрал инструкциите в часа или да направи погрешна задача.

Друг аспект от обучителния процес е обратната връзка, която е от изключителна важност, тъй като осигурява на учителя информация доколко ефективно учениците са разбрали и усвоили преподадения материал. Чрез дигиталната самостоятелна работа могат да бъдат проследени пропуските на всеки отделен ученик и да бъдат коригирани, което осигурява индивидуализирано обучение. Google classroom например позволява всеки елемент от заданието да бъде коригиран или коментиран от учителя – нещо невъзможно при проверка на домашните работи в клас. Възложената задача може да бъде напечатан или ръкописен текст, презентация, изображение и др. Броят точки за всяка задача може да бъде заложен предварително и регистриран автоматично или учителят да провери и оцени сам изпълненото упражнение. Това дава възможност за по-прецизно оценяване (фигура 1).

В платформи като Liveworksheets например верните отговори могат да бъдат предварително зададени, ученикът вижда грешките си, както и правилните отговори, веднага след като приключи работата си (фигура 2). Това пести време, тъй като не се налага проверката да бъде извършвана по време на часа, когато не е възможно да бъдат проверени и коригирани домашните на целия клас. Тук оценяването на изпълненото задание е автоматично и не е зададено от учителя, като максималният брой точки за всеки документ е 10, и въпреки че не е толкова прецизно, дава възможност на учениците и родителите да се ориентират в степента на постигнатия резултат.

Фигура 1

Фигура 2

Ефективната и бърза комуникация учител – ученик – родител също е улеснена от възлагането и изпълняването на дигиталните домашни. Родителите могат да получат незабавен достъп до резултатите на своите деца – например чрез приложението Quizizz – на имейл и да проследят тяхното развитие (фигура 3). Важно предимство е, че всички работи на ученика се съхраняват на едно място, могат да бъдат видени по всяко време от учителя, родителя и ученика. По този начин може да се проследи напредъкът в работата на обучавания и да се приложи индивидуален подход към всеки.

Фигура 3

Не е за подценяване фактът, че когато самостоятелната работа е възложена и изпълнена в дигиталното пространство, отпада необходимостта от допълнителни тетрадки и помагала за домашна работа, което, от една страна, пестят хартия, от друга – олекотява ученическите раници, защото домашните по всички предмети са съхранени онлайн и достъпни през телефона или таблета.

Заклучение. Използването на дигитални технологии и иновативни методи за преподаване и оценяване повишава мотивацията на учениците, а оттам – и степента на усвояване на учебното съдържание. Възлагането на самостоятелната работа извън класната стая в онлайн пространството насърчава обучаемите да развиват самостоятелност и отговорност, умения за учене, дигитални компетентности и креативност – качества, необходими за успешната им реализация в бъдеще.

БЕЛЕЖКИ

1. <http://sci-gems.math.bas.bg:8080/jspui/bitstream/10525/2334/1/EIS2013-book-p24.pdf> VI национална конференция „Образованието в информационното общество“ 237 „Съвременни ИКТ базирани методи за обучение“, Валентина Терзиева, Петя Кадемова-Кацарова. Институт по информационни и комуникационни технологии – БАН.
2. <https://dlib.uni-svishtov.bg/bitstream/handle/10610/3426/a698cd61cc613912ea0e42151dab606afe7cb2f6e078dd75e00f3aa9344eea58.pdf> Теоретически и практически аспекти на използването на интерактивните методи в про-

дължаващото обучение на Стопанската академия „Д. А. Ценов“. Проф. д-р Пенка Шишманова, гл. ас. д-р Юлиан Господинов, гл. ас. д-р Евелина Парашкевова, докторант Кристиан Корелов, студент Кристиана Димитрова.

ЛИТЕРАТУРА

Робинсън, К. & Ароника, Л. (2017). *Креативните училища*. София. РААБЕ.

REFERENCES

Robinson, K. & Aronika, L. (2017). *Kreativnite uchilishta*. Sofia: RAABE.

ASSIGNING HOMEWORK IN DIGITAL SPACE AS A MEANS OF IMPROVING STUDENTS' MOTIVATION AND RESULTS

Abstract. Digitalisation of the learning process and integration of innovative and interactive teaching and assessment methods require a change in attitudes towards students' work out of the classroom.

This article presents models of working practices for enhancing students' motivation and results through digitalisation of homework, online assigning and evaluating, which are accessible and easy to implement in daily learning activities.

Keywords: digital competence; homework; interactive methods; learning motivation

✉ **Ms. Zhenya Tellalova**

Senior teacher in English
“Yoan Ekzarh Balgarski” Secondary School
1, Preslav St.
Shumen, Bulgaria
E-mail: jeniattellalova@abv.bg

*School for Teachers
Училище за учители*

ЕЗИКОВИТЕ НОРМИ И ПРАГМАТИЧНАТА ФУНКЦИЯ НА РЕЧТА

Жанета Андреева

СУ „Йоан Екзарх Български“ – Шумен

Резюме. В статията се представят проучвания върху спецификата на езиковата нормативност като кодификатор, сферите на приложение на кодификатора в съвременния комуникативен дискурс и изводи за гъвкавостта и необходимата посока за адаптивност на езика. Целта е да се открие необходимото взаимодействие между езиковата нормативност и прагматичната функция на комуникативния акт. Тези особености се възприемат чрез отчетливите различия при функционирането на езика в отделни времеви диапазони – от Освобождението до съвременното. Примерите за стилистичен анализ на средствата за въздействие са екскерпирани от политически речи, които са доказателство за развойните процеси в езика. Открито е влиянието на обществено-политическия фактор за динамичната езикова изменчивост.

Ключови думи: български език; езикови норми; когнитивна лингвистика; стилистика; лингвистична прагматика; политическа реч

Специфична тенденция в развоя на съвременната лингвистика е проучването на прагматичната функция на речта. Цел на изследването в настоящия текст е взаимодействието между езиковата нормативност, стило-езиковите особености и прагматичната функция на речевата практика в българското обществено-политическо пространство. Това са страни, които съставляват фундамента на културната комуникация.

Лингвистичната прагматика е един от най-новите дялове на езикознанието, обособява се през 70-те години на XX век. Началото е поставено от Ч. Пърс и У. Джеймс. Те се фокусират върху спецификата на речевата ситуация и начините за постигане на комуникативно намерение. Релацията между страните в една комуникативна ситуация е обект на езикознанието, но може да се потърсят и генеалогични смисли, които да обяснят нейната същност – например от античния философски концепт на Платон за природната определеност на думата. Независимо от широкообхватния темпорален културен развой от Платон до Пърс, ясно се откроява един устойчив фундамент – речта и нейният проективен смислов диапазон. Точно в параметрите на тази проективност се осъществява

прагматичният потенциал на речта. В тази връзка е необходимо да се очертаят логически смисловите хоризонти на терминологичния апарат, защото семантика, прагматика и контекст биха могли да се възприемат и употребяват синонимно. Обект на семантиката е смисловият концепт на думата и съполагането му в релация с другите езикови знаци. Прагматиката изучава отношенията между семантичните нива и целенасочения дискурс на тяхното интерпретиране. Контекстът е фактор, който прави възможно осъществяването на комуникативното намерение и постигането на прагматичната цел на речта. Следователно трите понятия са логическа триада, около която се формират и проследяват прагматичните рефлексии на речевия акт. Нейните проективни възможности изцяло зависят от езика, който говорим, и от обема на тезауруса, с който разполагаме. Крайната рефлексия на този речев процес е менталният капацитет, с който възприемаме заобикалящия свят. Тази идея е разгърната до научна теория от Едуард Сапир и Бенджамин Ли Уорф. В резултат на теорията на Уорф и Сапир може да се направи анализ на социокултурната речева реалност и да се проучат възможностите на езиковата нормативност, която чрез своята еластичност би помогнала за осъществяването на комуникативното намерение.

Книжовноезиковата нормативност е преднамерена дейност, чрез която се постигат предварително очертаните цели на културния развой. Това не би било възможно, ако участниците в речевото общуване са равнодушни в отношението си към езика. Доказателство за този проблем днес е пораждането на всеобща инерция, която отдалечава речевото общуване от когнитивната му същност. На практика, видимо, книжовните норми се маргинализират в процеса на говорене, а за сметка на това се хиперекспонират субстандартните формации – жаргон и просторечие. Съвременната речева практика е нестабилна около няколко комуникативни полета: обществено-политически социум, медии, виртуални социални мрежи. Тази нестабилност формира езикови динамични процеси, в които се наблюдава засилване на прагматичната функция на езика в сравнение с когнитивната. Девалвацията на семантичната дълбина се оформя като специфичен проблем в съвременния речев дискурс. Тя води след себе си тесен арсенал от стилистична изразна техника, която принизява словото до емпиризма. Следва и превръщането на езиковата култура в дескриптивна лингвистика – типа на чисто научните изследвания, които са схематично формулирани като базисни знания за овладяване в определени степени на образователната стратегия (например подбора на базисен материал в учебниците по български език и съответните тестови формати за проверка на езиковите компетентности на обучаемите). Задълбочаването на този схематизъм при формирането на знания за книжовните норми като кодификатор оформя една погрешна езикова политика в сферата на образователните стратегии, която метафорично може да се онагледи с процес на изрязване на шаблони „правилно“ и „неправилно“. Тенденцията при формулировката на езиковите въпроси върви към отдалечаване на когнитивното ядро на дадена лексема от пътищата

и перспективите за нейното прилагане. Примери за това явление изобилстват в националния речев дискурс – повечето издания, които „подготвят“ зрелостниците за ДЗИ по български език и литература. Тези шаблони са залегнали основно в емпиричната дейност на учителя по български език, който често категоризира като „правилно“ или „неправилно“ дадено езиково явление. В случая, за да се изясни ситуацията, трябва да се тръгне от Сосюровото учение за „език и реч“ и да се достигне до стилистичната употреба на езика в речта, в резултат на което се осъществява пречупването на езиковата система в практическия ракурс на говорещия човек. Логическата препратка към Сосюр и съответно към становищата на Пражкия лингвистичен кръжок потвърждава извода, че езиковите норми са кодификатор, чрез който езикът се „унифицира и консервира“. Тази регулативна функция остава далече от естествените процеси в езика, от неговата динамичност и изменчивост, т.е. не може да обясни кои са обществените фактори, които водят до формулирането на езиковите норми. Ако се премахнат от езика всички нормативни наслоявания, ще се стигне до първичния фундамент – словното наследство от Ив. Вазов, П. Яворов, П. П. Славейков и др. Изводът е, че културният развой не се основава единствено на правила и кодифициране на езика, а на живата връзка между грижата за езика и словното богатство с присъщата му когнитивна функция. Това генеративно езиково явление може да бъде илюстрирано и с други аргументи – например въпроса защо латинският език е мъртъв. Липсата на процес на наслагване на значения извън узуалните, които да го поддържат като една добре функционираща езикова машина, е логичен отговор на този културологичен казус. Друг илюстративен пример може да се копира от интернет пространството – когато за достъп до определен сайт системата принуждава потребителя да отговори схематично с отметка: „Не съм робот!“. Верификацията в този случай изисква схематизирането на езиковата дейност и изчистването на лексикалната единица от всички логични ментални перспективи.

За разлика от системата за кодификация на езика – книжовноезиковите норми, стилистичната семасиология предполага фокусирането върху по-емоционален пласт от същността на речевия акт, защото базисно се разполага върху възприемането на допълнителността в смисловия обем на думите. Когнитивният и прагматичният потенциал се градят именно върху имплицираното допълнително смислово съдържание. Примери за това когнитивно превъплъщение на езика изобилстват в речите на политиците. В развоя на българското общество обаче могат да се открият съществени стилистични, когнитивни и културни граници при употребата на тази допълнителност в значението на думите и метафоризирането. Тези граници са следствие на различните периоди от историческия развой на обществото. Най-отчетлива в културно отношение е разликата между менталния капацитет на политиците от края на XIX, началото на XX век и нашето съвремие. Примерите за функционирането на богатата стилистична семасиология са експерпирани от реч на Стамболов,

произнесена след Берлинския конгрес, 1878 г. Богатата на културни кодове и метафори с дълбоко когнитивно съдържание реч на Стамболов е стилистичен контраст на първата пленарна реч за 2019 година в Народното събрание – речта на Цветан Цветанов.

В края на XIX век, времето след Освобождението, парламентарната трибуна е най-авторитетната за българското общество. Парламентарната реч е рефлексия на специфични обществено-политически явления и нейното проучване е начин да се представи образът на времето чрез културните кодове, с които си служи. Анализът на ораторската стратегия на политика от това време би могъл да бъде обект на отделно научно изследване. При проучването на когнитивните метафори и стила на парламентарната реч емоционално се очертава личността му: високо образован, интелигентен, харизматичен, манипулативен. Това са и определителите за Стефан Стамболов в българската историография и мемоаристика. Специфичните черти на ораторската реч на Стамболов провокират емоционалната съпричастност на аудиторията. Стилистичният анализ на неговата реч показва приоритет на тропи и фигури, употребени като експликация на експресивно маркирана лексика. Ключова метафора във въздействащата реч е *болното съсечено тяло*, което назовава конкретен исторически факт – разпокъсването на България след решенията на Берлинския конгрес. Тази когнитивна метафора проектира в речта разгърнатата система от стилистични средства за постигане на внушение за загуба. Употребата на антропоморфна метафора етимологически се свързва с подсъзнателното поведение да се моделира политическата реалност като образ на познатото. Болката и постигнатото в емпиризма познание за болест и смърт е универсалното човешко познаване на живота. Така употребената метафора успява да обхване аудиторията в експлицитния ментален план. Метафората е посредник между емпиричното познание и сетивното познание, защото тя предизвиква не само асоциативни представи, но и усещания. Речта на Стамболов налага внушения и чрез засилената употреба на предикативни конструкции, реторични въпроси и богат регистър от стилистични средства за въздействие.

Стилистични средства за въздействие

Градация	мило, драго, цяло Отечество; млад, енергичен, пълен с жизненост народ; полета, пътища, усои, кътища; пепел, кости, сълзи; крепко, здраво, жизнено тяло; сакати, недъгави, немощни
Инверсия	<i>бъдеще светло, славно; минало светло и славно; свободни да бъдем</i>
Анафора	<i>не; ние; где са; где е; мъчно; високо; без да</i>
Метонимия/ синекдоха	<i>ръцете, краката и другите части; веригите на робството</i>

Олицетворение	<i>царски ферман дойде, та съедини; ферман начерта; конференция дойде</i>
Сингуларизация	<i>да се довлечем до оная троха</i>
Сравнение	<i>просяци – божащи; жертви – мъченици; берлински джелати; градовете...елмазите на нашето Отечество</i>
Метафора	<i>болно, съсечено тяло; сакати, недъгави, немощни; пепел, кости и сълзи; национален организъм цял, неосакатен; здраво, жизнено тяло; веригите на робството</i>

Основното когнитивно ядро, около което са разположени тропи и фигури с маркирана семантична съвместимост, е метафората за съсеченото тяло. Тя е разгърната логически и асоциативно чрез синекдохата *ръцете, краката и другите части*. Така е експлицирана идеята за агресивно нарушената цялост на *Отечеството*, имплицираща представата за народ и България. В този смисъл, не е случаен и интензитетът на лексемата *цялокупно*, която се наслаждава емоционално и като експресивна лексика. Аналогична е и неколkokратната употреба на израза *...мъчно. Мъчно и боли*. Интересен експресивен акцент е сравнението на народа с *просяци – божащи*. То налага моралнооценъчна перспектива за народа, разположена в историческия дискурс на миналото (робската участ) и настоящето (жертва на агресивната външна политика). Божащи е производно на бог, следователно контекстът на речта посочва народа, оставен на божията воля, акцентирана е принадлежността на бога, народ със заличена иманентност и отнет потенциал. Интересен стилистичен акцент е подборът на олицетворения. Те като че ли логически контаминират позицията на народа и отечеството – *тяло, съсечено на пет къса*. Олицетворени са думи, назоваващи легитимно чуждата за националния контекст власт: *ферман, конференция*. Отчетливата реторическа фигура прозопопея (*ферман дойде... съедини... начерта; конференция дойде*) показва отношението на оратора към абсурдното историческо събитие и неговите последствия. Представата за историческия мащаб на случилото се е изградена и чрез топонимичното изброяване, което в имплицитния план на речта градира внушения за онези части от територията на България, граничещи с Турция, Румъния, Македония, Гърция, които са „сесечени“ и остават към тези държави. Топонимичното наслаждане на градове държи експлицитния дискурс в обхвата на конкретиката, внушава достоверност, а сравнението им с „елмази“ търси емоционалното съпреживяване на аудиторията с драмата на отечеството. Целта на оратора е да формира усещане за правилното декодиране на историческата фактология и мнението на аудиторията като коректив на случилото се. В този топонимичен ракурс е и друга известна метафора на Стамболов, упомената в мемоарите на Султана Рачо Петрова: „Македония ще бъде гробницата на България“ (Petrova, 1991: 207). Прозорливият български политик от края на XIX век метафорично шрихира национален проблем, нагнетяващ напрежение и днес.

Умело подобраните въздействащи фигури правят речта на Стамболов успешна. Те са замислени и осъществени като отворена комуникативна система, в която оратор и аудитория синхронизират, те са равностойни комуниканти. Това прави речта завършена, а комуникативното намерение – осъществено.

Вглеждането в речите на българските политици от миналото налага много изводи в съпоставка. Археологията на когнитивните метафори извежда в съвременен дискурс когнитивната функция на културните кодове, които в миналото много по-често се употребяват като носители на метафорични смисли, отколкото в речите на съвременните политици. Пример за това са речите на д-р Константин Стоилов, събрани и отпечатани самостоятелно в сборник през 1939 г. Редактор и съставител на сборника са синовете на видния политик. В предговора на изданието са упоменати някои специфични особености на речите. Печатани са от стенограмите – официални дневници на Народното събрание. К. Стоилов не е писал речите си, затова не са запазени други освен от Народното събрание. За да се добие точно впечатление от емоционалния ефект на речите, „за да се почувства поне отчасти живата реч на оратора и чарът на неговото слово“ (Stoilov & Stoilov, 1939: VII), в стенограмите са отбелязани препинателни знаци, които в това издание са точно запазени. Още в първата реч, произнесена след встъпването му като народен представител в Учредителното събрание, проличават интелектът и високият културен капацитет на оратора. Възпитаник на „Роберт колеж“ в Цариград, доктор по право и бъдещ министър, К. Стоилов произнася в Учредителното народно събрание (27 февруари 1879 г.) реч по „общонародния въпрос“ (Stoilov & Stoilov, 1939: 3 – 5), т.е. за положението на България след Берлинския конгрес. Това е неговата първа парламентарна реч. Произнася я с вдъхновение, изразява патетичност и доказва на аудиторията своята прозорливост за бъдещето. Първата ключова метафора е назоваването на *Балкана* като *гнездо на посветената част от народа*. Когнитивният обем на тази метафора включва целия семантичен регистър от словното богатство за национална идентификация – географски маркери и съпътстващите ги духовни и ценностни ориентир: *народ, свобода, земя, отечество, България, Балкан, Марица, братя, чест, хляб, народност*. Описанието следва топонимичната обективност, но митопоетичното наименование Балкан побира всички топонимични знаци за разпознаване на националното пространство, като го осмисля ценностно. В стила на Иван-Вазовата патетичност при описанието на отечеството, гледната точка в речта на К. Стоилов стига до идеализация на описаното. Пример за това са атрибутивните синтаксеми *синьо небе, весело слънце, пъстра трева*. Подбраните стилистични средства показват предмета на речта – България, в един символически по-окупен план, в който релефно са очертани носителите на духовните ценности: Балканът и народът. Тези два образа побират метонимично значението на България. В сравнение с речта на Стамболов тук

реторичните конструкции, предикативните изрази и анафорите са значително по-малко, което прави речта по-спокойна, уравновесена, но силно акцентна по отношение на националните ценностни маркери.

В следващия обособен абзац речта на К. Стоилов разгръща в широк обем важен национален факт: робската ситуация в Македония. Безнадеждността е изразена чрез сравнението на Македония с Батак и Перушица – градове, които са символ на масовото поражение. Интересен реторичен похват в този момент от речта е разгърнатото сравнение. Компараторът Македония аналогично е представен чрез цитат от „Божествена комедия“ на Данте, в който силен емоционален изблик е породен от осмислянето на надписа: „Надежда всяка тука оставете“. Логическата връзка между сравняемо и аналог е идеята за участието на поробена Македония.

Последствията за България след Берлинския конгрес са предмет и в други речи на К. Стоилов. Приоритетното градиране на метафоричния обхват показва отново тенденция за разполагането на когнитивното метафорично съдържание в дискурса на историята, митологията, фолклора, културологията. Пример за това са многобройните цитати от художествени произведения, вписани като разгърнати сравнения в релацията образ – съдържание. Това показва високия културен капацитет на политиките след Освобождението. Съпоставката със съвременните политически речи изкарва на показ интелектуалния дефицит в употребените метафори с когнитивно съдържание. Като доказателство на тази теза могат да се посочат примери, ексцерпирани от стенограмите на пленарните заседания в Народното събрание през последната календарна година. Например речите на представителите на политическите партии, произнесени в първото за годината заседание – 11.01.2019 г. Началото е поставено от речта на Цветан Цветанов. Още първата произнесена фраза е доказателство за демагогския характер на речта. „Бих искал да ви поздравя...“, „...би трябвало...“. Употребата на условно наклонение демонстрира резервираност, очертава граница между комуникативното намерение и аудиторията. Цялостният поглед върху речта показва езиково-демагогската ѝ същност. Безкрайна е мултипликацията на думи с корен евро: *Европейски парламент, европейска партия, проевропейска партия, Европейски съюз, евродепутати, Европарламент, Европейска народна партия, европейска икономика, европейска комисия, Евророна, евровалута...* Това разпилява смисловите акценти и като проблем се превръща в морален казус, защото в реч, произнесена като поздрав от тази висока трибуна, лексемите българи и български граждани са с единична употреба. В съпоставка с речите от преди век, тук е ясно видима липсващата връзка в триадата оратор – реч – аудитория, семантика – прагматика – контекст. Празнословие на речта е факт, който развенчава реторичния съюз между оратора и неговата публика. Метафорично казано – той е синдром на съвременния интуитивен, ниско образован и безперспективен български политик.

ЛИТЕРАТУРА

- Димитрова, С. (2009). *Лингвистична прагматика*. София: Велес.
Мишев, М. (2014). Стефан Стамболов и речта, изпълнена с тъга. *Българска история*, 31.01.2014 <https://bulgarianhistory.org/rechta-na-stefan-stambolov>.
Петрова, С. Р. (1991). *Моите спомени*. София: БАН
Стоилов, Х. & Стоилов, Б. (1939). *Д-р К. Стоиловъ речи*. София: Т. Ф. Чипевъ.

REFERENCES

- Dimitrova, S. (2009). *Lingvistichna pragmatika*. Sofia: Veles.
Petrova, S. (1991). *Moite spomeni*. Sofia: BAN.
Stoilov, H. & Stoilov, B. (1939). *D-r K. Stoilov rechi*. Sofia: T. Ph. Chipev.
Mishev, M. (2014). Stefan Stambolov i rechta, izpulnena s tuga. *Bulgarska istoria*, 31.01.2014, <https://bulgarianhistory.org/rechta-na-stefan-stambolov/>.

LANGUAGE NORMS AND THE PRAGMATIC FUNCTION OF SPEECH

Abstract. The article presents study on the specifics of linguistic normativity as a codifier, the fields of application of the codifier in contemporary communicative discourse, and conclusions about the flexibility and necessary direction for language adaptability. The aim is to highlight the necessary interaction between language normativity and the pragmatic function of the communicative act. These peculiarities are perceived by the distinct differences in the functioning of the language in different time ranges - from Liberation to modern times. Examples of stylistic analysis of means of influence are drawn from political speeches, which are evidence of developments in the language. The influence of the socio-political factor on dynamic linguistic variability is highlighted.

Keywords: Bulgarian language; language norms; cognitive linguistics; stylistics; linguistic pragmatics; political speech

✉ **Ms. Zhaneta Andreeva, PhD Student**

University of Shumen

Senior teacher in Bulgarian Language and Literature

“Yoan Ekzarh Balgarski” Secondary School

1, Preslav St.

Shumen, Bulgaria

E-mail: janeta_an@abv.bg

*School for Teachers
Училище за учители*

РАЗВИВАНЕ НА УМЕНИЯТА ЗА ЧЕТЕНЕ ПРИ УЧЕНИЦИ ОТ ПЪРВИ И ВТОРИ ГИМНАЗИАЛЕН ЕТАП НА СРЕДНАТА СТЕПЕН НА ОБРАЗОВАНИЕ В УСЛОВИЯТА НА ДИСТАНЦИОННО ОБУЧЕНИЕ

Лина Янбастиева-Петрова
СУ „Йоан Екзарх Български“ – Шумен

Резюме. Придобиването на четивна и дигитална грамотност, както и усъвършенстването на ключовите за XXI век умения за сътрудничество и креативност се оказват от съществено значение за бъдещата реализация на съвременния човек. Статията разглежда основните принципи в методиката на преподаване на чужд език по отношение на развиване на четивните умения на учениците и представя един поглед върху възможностите за внедряване на съвременните технологии в чуждоезиковото обучение. Описаният начин на работа е апробиран през учебната 2019/2020 година в резултат на педагогическо изследване, проведено с ученици от гимназиален етап в Средно училище „Йоан Екзарх Български“ – Шумен. Той се оказва ефективен и в условията на дистанционно обучение.

Ключови думи: дистанционно обучение; интензивно четене; екстензивно четене

Въведение. Живеем във време на бурни технологични промени, а образованието продължава да е основен двигател на социалния и икономическия растеж на съвременните цивилизации. Съвременното обучение в световен мащаб е насочено към развиване и трайно придобиване на ключови компетентности в редица области, сред които са чуждите езици и информационните технологии.¹⁾ Вече няма съмнение, че модерното обучение трябва да отговаря на потребностите на съвременното общество чрез внедряване на съвременни технологии в образователния процес. През последните години подобна тенденция се наблюдава и в българското училище, а през изминалия месец бяхме изправени пред предизвикателството за преминаване към изцяло дистанционна форма на обучение.²⁾

Във всички учебни програми по английски език е разписано, че обучението се осъществява чрез „интегрирано изграждане на четирите езикови умения с акцент върху развиването на говорните компетентности“³⁾, т.е. тъй като една

от основните цели е формирането на комуникативна компетентност, даваща възможност за междудличностно общуване посредством интегриране на уменията за четене, слушане, говорене и писане, би било немислимо дистанционното обучение по чужд език да се осъществява единствено асинхронно. С цел да се запази ефективността и да не се застраши качеството на обучението по английски език, е необходимо то да се реализира онлайн, предимно виртуално и в реално време.

Средствата за провеждане на такъв образователен процес включват използване на електронен учебник, изнасянето на учебни дискусии в онлайн пространството, използване на модерни платформи за електронно обучение, даващи възможност на родителите за активно съпричастие и поглед над изучавания от децата им учебен материал.⁴⁾ Всичко това е в пълно съответствие с нагласите на съвременния ученик, представител на т.нар. „дигитално поколение“.⁵⁾

Качество на образователния процес. Запазването на качеството на образователния процес в режим на дистанционно обучение е пряко свързано със стриктното придържане към Държавния образователен стандарт за общообразователна подготовка, който е съвкупност от изисквания за резултатите от обучението по всеки общообразователен учебен предмет и определя компетентностите – знания, умения и отношения, които се очакват като резултати от обучението по учебния предмет в края на всеки етап от съответната степен на образование. Сред ключовите компетентности, които учениците трябва да развиват в първи и втори гимназиален етап на средното образование вследствие на обучението си по чужд език, са: умения за общуване на чужди езици, дигитална компетентност, умения за учене, културна компетентност и умения за изразяване чрез творчество и др.⁶⁾

В разработените от МОН учебни програми по английски език се посочва, че главната цел от обучението е придобиване на практически „знания, умения и ценностни нагласи/отношения“, водещи до развиване на комуникативната компетентност по английски език на обучаемите, с цел използването на езика в „разнообразни житейски, учебни и/или професионални ситуации“. Това следва да се осъществи посредством развиване на езикова грамотност и компетентност по английски език чрез натрупване на знания по лексика и граматика, чрез формиране на умения за извличане и осъзнаване на информация от различни източници и такива за изразяване на мисли и чувства в писмена и устна форма в зависимост от комуникативните намерения.

Развиване на уменията за четене в онлайн среда. Обучението по английски език цели развиване на четирите речеви дейности – слушане, говорене (монологична и диалогична реч), четене и писане. И макар четенето да има рецептивен характер поради факта, че е свързано с възприемането на писмени текстове, то не е пасивно умение. Според световноизвестния автор и методист Джеръми Хармър (Harmer, 2001: 70 – 71) този и още няколко принципа имат

ключово значение при планирането на дейности за развиване на умението за четене. Той изтъква, че учениците трябва да бъдат ангажирани, докато четат, да са заети не само с езика на текста, а и със смисъла му; че предсказването на съдържанието е важен фактор при четенето, а последващите упражнения трябва да са свързани с темата.

Образователни уеб платформи. Гореспоменатите принципи могат да бъдат приложени, без изменение, и в дистанционната форма на преподаване на умението четене, а урочната процедурата за развиването му може да се разгледа като поредица от разнообразни дейности (Harmer, 2001: 71 – 78). Първото необходимо условие за провеждане на такова занятие е използването на подходяща платформа за осъществяване на видеоконферентни разговори. Обучаемите трябва да имат осигурен достъп до интернет и настолен компютър, лаптоп, таблет или смартфон. Zoom.us е сред предпочитаните средства за такъв тип комуникация, тъй като дава възможност за създаване на виртуална класна стая за общуване в реално време, споделяне на екран, изпращане на файлове и пр.

Независимо дали се работи с текст от учебник или с допълнителен образователен ресурс, разработването на дигитални работни листове посредством различни платформи за електронно обучение спомага за по-пълноценно провеждане на занятието и за своевременно получаване на обратна връзка. Съществуват редица платформи, които се оказват подходящи, сред които и представените по-долу Buncsee и Wizer.me. Те намират широко приложение при всички основни етапи от учебния процес по чужд език, давайки възможност за създаване на дигитални дидактически ресурси.

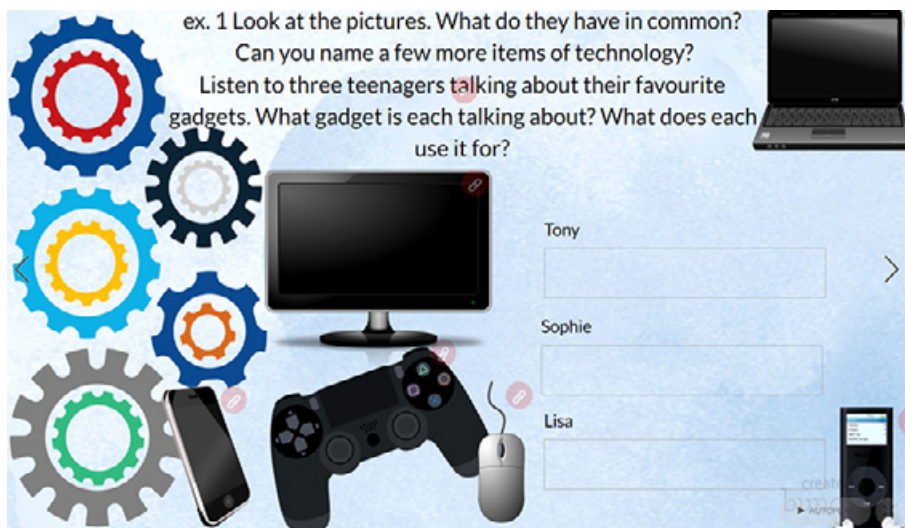
Buncsee е уеб и мобилна платформа с лесни и интуитивни за работа инструменти, с които може да бъде създаден дигитален продукт под формата на виртуален постер, картичка, презентация, дидактически материал, въпросник, съчетаващи в себе си текстове, видео и аудиофайлове, изображения, стикери, анимирани картинки, хипервръзки и др. Притежава вграден конвертор за преобразуване на текст в звук, така че чрез „кликване“ върху текста той може да бъде чул. Всеки един продукт, създаден в Buncsee, може да бъде споделен чрез линк, вграден в сайт и изтеглен като изображение или pdf файл и да бъде съхранен на компютъра. В платформата на сайта има възможност за създаване на виртуален клас и проследяване на напредъка на учениците. Платформата Buncsee може да се използва и в съчетание с други популярни уеб приложения, като Quizlet, quizizz, LearningApps и др. Чрез дигиталния проект за кореспонденция между учители и ученици от цял свят – „Buncsee Buddies“ – може да се реализира и проектно базирано обучение. Целта на програмата е в т.нар. свързани класни стаи да се обменят създадени с Buncsee продукти от съвместната проектна дейност, като се стимулират творчеството, критическото мислене, междуличностното и межкултурното общуване.

Wizer.me намира широко приложение при всички основни етапи от учебния процес по чужд език. Платформата има безплатна версия, която позволява на учителите да създават дигитални работни листове, интерактивни уроци, тестове и задания, които позволяват взаимодействие с разнообразен вид медийни приложения (видео, аудио, Glogster, Buncsee, LearningApps, Quizlet и др.). Самата платформа предоставя лесни инструменти за създаване на дидактически материали с множествен избор на отговор, свързване, вмъкване, групиране на елементи, свободен отговор и др. Оценяването може да бъде автоматично и учителят да даде бърза обратна връзка на учениците в реално време под формата на писмен или устен коментар и рейтинг към всяко едно упражнение. Налична е и платена версия, която позволява диференциране на създаваните ресурси, дава възможност за добавяне на въпроси към видео материалите, за интегриране към виртуалната класна стая на „Гугъл“ и др.

Встъпителен етап на занятието за развиване на уменията за четене. Занятието с акцент върху развиване на уменията за четене обикновено започва с въвеждаща част (pre-reading), чиято цел е привличане и насочване вниманието на учениците към темата на текста, който предстои да бъде прочетен, както и активизиране на техните предварително съществуващи познания за света. Съществуват различни типове задачи за подготвително четене, които могат да се изпълнят онлайн, в реално време, чрез функцията за споделяне на екран и да намерят приложение в тази встъпителна фаза. Възможно е и асинхронното самостоятелно изпълнение на конкретните задания в ученическите профили. Сред този тип задачи спадат: обсъждане на заглавието и/или подзаглавията с цел систематизиране на знанията на обучаемите от съответната област и предвиждане на съдържанието на текста; обсъждане на илюстрации с цел систематизиране на познанията на учениците от съответната област и активизиране и обогатяване на лексикалните им знания; насочване на вниманието към темата на текста посредством персонализиран въпрос и даване на указания за по-нататъшна работа; слушане на аудио запис или гледане на видео материал с цел повишаване на мотивацията на обучаемите и активизиране на познанията им както по съответната тема, така и в лексикално отношение (Ivanova, 2017: 84 – 86).

В тази фаза от занятието са възможни и комбинации от различните дейности, както и даване на указания за последващи задачи. Този похват е приложен при разработването на дигиталния дидактически ресурс Student Life and Technology. Ресурсът е съобразен с тематична област от учебното съдържание „Човек и наука“ от учебната програма по английски език за постигане на ниво B2.1. Използван е текст от помагало за подготовка за изпит на Кеймбридж⁷⁾, за ниво на владение на английски език B2 според ОЕЕР. Материалът е създаден чрез платформата edu Buncsee. Встъпител-

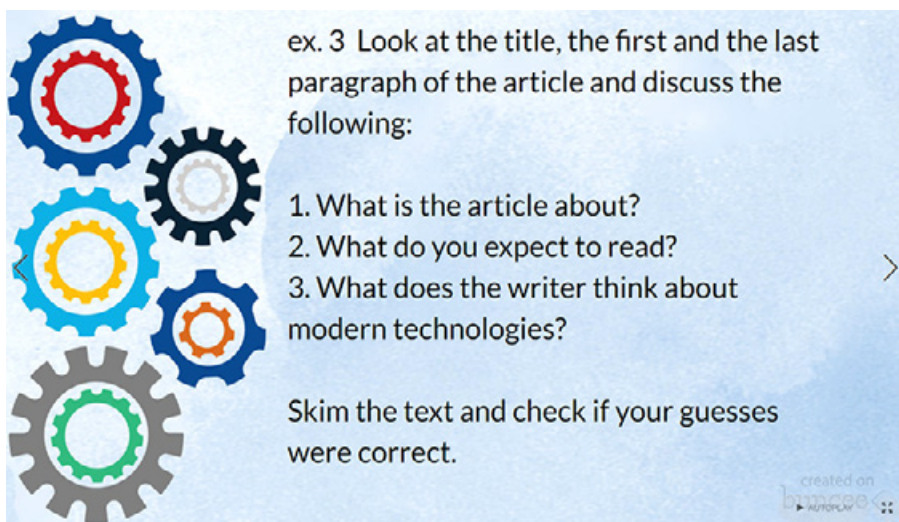
ната фаза цели привличане и насочване на вниманието на учениците към тематиката на текста, който предстои да бъде прочетен. Първата задача предполага обсъждане на илюстрациите с цел систематизиране на познанията на учениците от съответната област и активизиране и обогатяване на лексикалните им знания по темата *Student Life and Technology*. След това учениците слушат кратък аудиозапис (вграден в ресурса) и определят техническите средства, за които се говори в записа, както и за какво ги използват говорещите. Целта на упражнението за слушане е засилване на интереса към темата. При асинхронна работа учениците могат да работят на своите устройства, а след това да изпратят изпълнените задачи за проверка. При онлайн занятие, провеждано в реално време, отговорите на учениците биват обсъдени, а верните – показани на екрана. Следват персонализирани въпроси, касаещи видовете технически средства, които учениците използват в ежедневието си (*What gadgets do you use on a daily basis? What for?*), както и въпрос, провокиращ по-дълбок размисъл (*Imagine a day without any of these gadgets. What would it be like?*).

Фигура 1. Задачи за насочване на вниманието към тематиката на текста

Същинско четене. След като бъдат запознати и заинтригувани от темата на урока (т.е. готови да четат), на учениците биват поставени задачи за разбиране на текста (*while-reading*). Обикновено към първия прочит се поставят задачи за проверка на разбирането на общото съдържание на текста (*skimming / gist reading*) (Harmer, 2007: 286 – 287). По време на този първи прочит от уче-

ниците се очаква да открият дали предвижданията им спрямо съдържанието са били верни, да подредят събития в хронологичен ред и др. Например след представена по-долу задача (фиг. 2) следва изпълнението на инструкцията: Skim the text and check if your guesses were correct.

ex. 3 Look at the title, the first and the last paragraph of the article and discuss the following:

1. What is the article about?
2. What do you expect to read?
3. What does the writer think about modern technologies?

Skim the text and check if your guesses were correct.

created on
buncee
AUTOSAVE

Фигура 2. Задача за проверка на разбирането на общото съдържание на текста

Като следващ етап учениците най-често трябва да прочетат отново текста за изпълнението на вид задача за разбиране на конкретни подробности от текста (scanning/reading for detail). Към дигиталния работен лист могат да се генерират различни типове упражнения: определяне на твърдения като верни, грешни или такива, за които в текста няма информация; съотнасяне на параграфи (тематично завършени части) към обобщаващи съдържанието им твърдения или заглавия; избор на отговор от предложени няколко варианта към формулиран въпрос или незавършено твърдение, свързано с текста; поставяне на предложени изречения в свързан текст и др. (Ivanova, 2017: 87).

Така например към текста от електронния ресурс Student Life & Technology са формулирани шест въпроса, като за всеки един от тях са предложени четири варианта за отговор (фиг. 3). За изпълнението на тази задача учениците работят самостоятелно на своите стационарни компютри, лаптопи или таблети. Достигат до съдържанието на дигиталния работен лист чрез вход в персоналния си ученически акаунт в системата на Buncee.

1. What does the writer illustrate by describing the incident in the car?

- the older generation's frustration at people's dependence on technology
- how unaware young people are of some effects of technology
- the difference in attitudes to technology between two generations ✓
- how technology helps different generations communicate

2. What did the writer think of her grandfather's comment, mentioned in the second paragraph?

- It showed how out-of-date he was. ✗
- It had an element of truth in it. ✓
- It was an annoying thing to say.
- It made her feel sorry for him.

3. What does the writer say about getting study resources from libraries?

- She considers libraries more preferable places for study than home.
- She cannot understand why anyone chooses to go to a library now.
- She appreciates the fact that people can still study in libraries if they want to. ✓
- She thinks libraries are limited by the quantity of resources they can store.

created on bamboo

Фигура 3. Задача за разбиране на конкретни подробности от текста

При проверка на всяка една задача по време на видеоконферентен разговор е необходимо учителят да дава обратна връзка на учениците, като поощрява верните отговори и провокира дискусииране на допуснатите грешки. Важно е учителят да насърчава обучаемите да намират доказателство за своите отговори в текста. Чрез използването на платформи като Zoom.us и Microsoft Teams този процес се онагледява, а в случай че учениците работят индивидуално и асинхронно, процесът бива улеснен от функционалностите на образователните платформи, касаещи изпращане на коментар до ученика и автоматична проверка на отговорите.

Заклучителен етап на занятието за развиване на уменията за четене. Последният етап от урочната процедура (post-reading) често протича под формата на дискусия, персонализация и/или различни интерактивни дейности, целящи отработване на ключови елементи от текста и интегриране и на други езикови умения. В заключителната си част работата с ресурса Student Life and Technology включва разнообразни дейности, целящи интегриране и на други езикови умения: интерактивни езикови задачи, гледане на видео материал и персонализация. Част от новата за темата лексика може да бъде представена чрез дигиталния инструмент Quizlet под формата на флаш карти. С цел по-пълноценна самостоятелна подготовка на учениците се предоставя линк, чрез който да достигнат до съдържанието и сами да преценят какви задачи за проверка на наученото да решават – упражнения за правопис, произношение, тест или игра. Чрез приложението LearningApps са създадени (и вградени в работния лист посредством хипервръзка) две упражнения, едното от които цели формиране на знания за вероятностни буквени комбинации (кръстосло-

вица), а другото – обучаемите да придобият знания за вероятната поява на определени комбинации от лексикални единици (упражнение за свързване) (Stefanova, 2015: 111 – 123).

Екстензивно четене в онлайн среда. Разгледаните по-горе дейности за развиване на уменията за четене могат да се определят като „интензивни“ (или направлявани), тъй като се осъществяват най-често в учебна, макар и електронна среда, при поставена конкретна задача за проверка на разбирането, с конкретни цели и очаквани резултати. Четенето би могло да се окачестви и като „екстензивно“ (или индивидуализирано) тогава, когато обучаемият чете по-обширни текстови материали, съобразени с неговото езиково ниво, със собствено темпо и за удоволствие (Harmer, 2007: 283 – 286). Едно от основните предимства на екстензивното четене е възможността читателят да е в досег с езика и да обогатява езиковите си познания, без да е необходимо да познава значението на всяка лексикална единица в текста. Ролята на учителя продължава да е от първостепенна важност, тъй като е необходимо да определи равнището на четивно умение и интересите на обучаемите, с цел да ги насочи към най-подходящите за тях четива. Наред с автентичните книги, вестници и списания, сред най-предпочитаните материали за обучаемите са книги със степенувана трудност (graded readers), които са адаптирани към съответното езиково ниво и чиито положителни качества са добре познати: внимателен подбор на лексиката и граматиката, фокус върху различни четивни умения и систематично развитие на четенето на изучавания език.

Ефективен начин за стимулиране на екстензивното четене е сформиранието на библиотечен кът в кабинета по английски език, от който учениците да избират четива според интересите си. В условия на дистанционно обучение удачно решение би било създаването на допълнителен курс в Google Classroom или Microsoft Teams, в който учителят да споделя материали и линкове към онлайн библиотеки с подходящи за учениците четива. И макар екстензивното четене да не се практикува често в учебна среда, все пак е важно учителят да следи напредъка на учениците си, поради което е необходимо да се организират различни дейности. Особено подходящо е през определен период от време учениците да подготвят презентации, дигитални постери или доклади, които да представят пред своите съученици и чрез които да ги запознаят с книгата, която четат – герои, сюжетна линия и др., а също така и да имат готовност да отговорят на възникнали въпроси или да водят разговор, провокиран от темата на презентацията. В края на определен период може да се направи класация на най-популярните книги сред учениците. Друга дейност за насърчаване на екстензивното четене е воденето на читателски дневник, в който учениците да отбелязват информация за книгите, които четат (напр.: заглавие, автор, издателство, ниво, начална дата и дата на приключване), да споделят лични мнения по въпроси, провокирани от прочетеното, да запишат кои персонажи и моменти са им направили най-силно впечатление, какви непознати думи са открили и научили и др.

Интензивното и екстензивното четене се допълват, а балансираното им прилагане води до още по-добри резултати по отношение на развиване уменията за четене, тъй като чрез интензивно четене се въвеждат нови езикови единици и конструкции, а чрез екстензивното тези нови знания се надграждат и прилагат на практика, а четенето на чуждия език става все по-гладко. Трябва да се има предвид, че отделните речеви умения не могат да бъдат овладени в изолация едно от друго, т.е. при развиване на едно от уменията е нужно интегриране и на останалите. Усвояването на чисто практически умения за четене е предпоставка за успешно развиване и прилагане на продуктивните речеви умения и на умениято за слушане.

Заклучение. Описаният начин на работа е апробиран през учебната 2019/2020 г. в резултат на проведено педагогическо изследване. Той се оказва напълно актуален за нашето съвремие, тъй като наред с усвояване на нови езикови знания и развиване на уменията за четене у обучаемите се формират и други, ключови за бъдещата им реализация компетентности. Учениците осъзнават необходимостта от придобиване и усъвършенстване на някои от ключовите за XXI век умения, сред които са: четивна грамотност, дигитална грамотност, сътрудничество и креативност. Развиването на умения за възприемане на информация от различни източници и под различна форма (писмена или устна) е от ключово значение за изграждане и усъвършенстване на комуникативните компетентности на учениците. Това дава основание този начин на работа да се смята за ефективен за развиване и на останалите речеви умения.

БЕЛЕЖКИ

1. Националната стратегия за учене през целия живот 2014 – 2020 г. <http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?Id=880>
2. От 16 март 2020 година бе въведена дистанционна форма на обучение в училищата в страната. Вследствие на заповед на министъра на здравеопазването, издадена във връзка с усложняващата се епидемична обстановка, свързана с разпространението на COVID-19 в България и обявеното от Народното събрание извънредно положение, както и с препоръките на Националния оперативен щаб.
3. Учебна програма по английски език за постигане на ниво B2.1 https://www.mon.bg/upload/16254/UP_AE_B2.1.pdf
4. Стратегия за ефективно прилагане на информационни и комуникационни технологии в образованието и науката на Република България (2014 – 2020 г.) – <http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?Id=904>
5. McCrindle, M. (2018). The ABC of XYZ: Understanding the Global Generations. Достъпен чрез: https://www.academia.edu/35646276/The_ABC_of_XYZ_Mark_McCrindle_PDF.pdf

6. Наредба № 5 от 30.11.2015 г. за общообразователната подготовка (обн. – ДВ, бр. 95 от 08.12.2015 г., в сила от 08.12.2015 г.; изм. и доп., бр. 80 от 28.09.2018 г., в сила от 28.09.2018 г.; изм. и доп., бр. 71 от 10.09.2019 г., в сила от 10.09.2019 г.) (публ. 11.09.2019 г.) https://www.mon.bg/upload/20598/nrdb5-2015_OPP_100919.pdf
7. Chilton, H., S. Dignen (2017) Cambridge English Exam Booster for First and First for Schools, Cambridge: Cambridge University Press

REFERENCES

- Harmer, J. (2001). *How to Teach English: An Introduction to the Practice of English Language Teaching*. Harlow, UK: Pearson.
- Harmer, J. (2007). *The Practice of English Language Teaching* (4th edition). Harlow, UK: Pearson.
- Ivanova, I. (2017). *Becoming an English Language Teacher: from Theory to Practice*. Shumen: University of Shumen.
- Stefanova, P. (2015). *Methodology of Teaching Modern Languages*, Sofia: New Bulgarian University [in Bulgarian].

DEVELOPING HIGH SCHOOL STUDENTS' READING SKILLS IN A REMOTE LEARNING ENVIRONMENT

Abstract. Developing reading and digital literacy skills, as well as the key 21st century skills for collaboration and creativity, is essential for the personal accomplishment in the modern world. The article examines the basic principles in the methodology of foreign language teaching with regard to the development of students' reading skills and presents an insight into the possibilities for implementing modern technologies in foreign language acquisition. The described teaching method was tested in the academic year 2019 – 2020, as a result of a pedagogical study conducted with students from “Yoan Ekzarh Bgarski” Secondary School, Shumen. This method proves effective in distance learning environment.

Keywords: remote learning; intensive reading; extensive reading

✉ **Ms. Lina Yanbastieva-Petrova**
Senior English Language teacher
“Yoan Ekzarh Bgarski” Secondary School
1, Preslav St.
Shumen, Bulgaria
E-mail: l_milcheva@abv.bg